

בעזרת השם יתברך

קונטרס

לשון קדשו

דברות קודש של כ"ק מרן אדמו"ר רבן של ישראל

רבינו יואל טייטלבוים זללה"ה

אבדק"ק סאטמאר יע"א

וגאב"ד עיר"ק ירושלים תוכב"א

דברי פתיחה להתאחדות אברכים

חזה"מ סוכות תשב"ז

עם דרשת היסוד בהתייחסות הבהמ"ד "התאחדות האברכים"

ולקחתם לָכֶם בַּיּוֹם הַזֶּה

• רמז המדרש: ארבעה מינים הם נגד ד' כתות שבִּישְׂרָאֵל בענין תורה ומצות • אור החיים הק': ענין הד' כתות של אַהֲבִים, רַעִים, בְּגָדִים, אוֹיְבִים. ולפעמים גם איש אחד מתהפך לכל אלו הבחינות • אברכים יש להם לקבוע לימודם בהלכות הנוגעים למעשה • מהרה"ז: מדות טובות הם שורש כל התורה • לימוד התורה צריך להיות באופן שמביא לידי מעשה ולידי מדות ישרות • אין חסידות כבתחילתו, וצריך להיות תמיד כמתחיל להוסיף במעלות התורה • הסימן על דבר טוב, כשהנערים מכבדים הזקנים והראשים • ביאור הפסוק: חָגָד לַנֶּעַר עַל פִּי דְרָכָו וגו' • סופות נקרא חג הָאֶסִּיף, שצריכין יראי ה' להתאסף ולהתאחד זה עם זה •

נעתקו בלשון אידיש

בהוספת ביאורים והערות

להבנת העניין

שנת תשפ"ג לפ"ק

יצא לאור ע"י מערכת לשון קדשו

כל הזכויות שמורות ואיסור השגת גבול ידוע © Copyright

הקונטרסים שיצאו בשנים שעברו אין רשות להעתיקם ולהפיצם ושארית ישראלי לא יעשו עותק (עפ"י ג' ק"ה) וכבר נאמר ואל תשכן באהל'ך עתה (א"ת ע"י)

צו מנדב זיין לרגל א' שמחה אָדער א' יאָרצייט וכדומה רופט: 1-718-388-5519

★ ★ ★ כמעט קלאָר (33 מינוט)

לשון קדשו - קונטרס רנד

קול אוצר יהודא
ברוקלין: 718-298-4641
ארץ ישראל: 072-3333419
16→6→426.1

ארץ ישראל: 072-3275205
קאנאדא: 438-797-0770
ענגלאנד: 0330-350-3110
פעקס: 718-650-2970

לשון קדשו צענטראלע נומער:

929-522-1515

דרוק 1 צו הערן די רעקארדינגס: דערנאך **254**
פאר הערות דרוק 3

צו מנדב זיין דורב'ן טעלעפאן (דאָנערי): # 845-366-2793 1700

• וְהֵם יֵעָלוּ לְזָכְרוֹן •

הרב הקדוש נחל נובע מקור חכמה

רבי נחמן ב"ר שמחה זצ"ל
מברסלב

יומא דהילולא י"ח תשרי (אושפיזא דמשה) תקע"א
זכותו יגן עלינו ועל כל ישראל

הרה"ח הישיש, האריך בתפלה, ובאמירת תהלים שפך נפשו
בכל יום, אהב מצות ודרך לקיימן, עסק תמיד בצדקה וחסד
וביקור חולים, והיה דבוק בריב"ק זי"ע ובמשנתו
רבי **שמואל אברהם ז"ל ברייער**
ב"ר יעקב קאפל ז"ל
נפטר י"ד תשרי ערב סוכות תש"פ לפ"ק

הרה"ח זקן ונשוא פנים, אהוב על הבריות, מעוטב במדות
ושגבות, יגע בתורה בשקידה רבה, וקיים מצות בוראו ברנש,
גמל חסד כגופו ומאודו, והסתופף בצל רביה"ק זי"ע
רבי **אלי' בצלאל ז"ל שרייבער**
בן הרה"ח ר' יעקב ז"ל
נפטר י"ז תשרי א' דח"מ סוכות תשפ"א

הרה"ח מודקק במצות, ואהוב על הבריות,
תלמיד רביה"ק זי"ע, והיה מבאי ביתו,
למד בספריו בקביעות וסייע להרפסותם,
ורבינו כינהו בשם 'עוזר' דל"ם על עסקו בצדקה וחסד
רבי **עוזר ב"ר זרח ז"ל גליק**
נפטר ח' תשרי (שבת שובה) תשס"ד לפ"ק

הרה"ח המפואר, איש חי רב פעלים, מרחם על הבריות,
מתלמידי רביה"ק זי"ע
מוה"ר **חיים ז"ל רייזמאן**
ב"ר יודא הלוי ז"ל
נפטר י"ד תשרי ערב סוכות תשע"ה לפ"ק

לע"נ האשה החשובה והצעירה, בעלת מדות טובות,
המשיכה דרכי אבותיה, שאיפותיה היתה באמונה
תורה בהש"ת, יראת שמים, ואהבת המצות
מרת **טויבא ע"ה** ב"ר יצחק דוב ז"ל
אשת הרה"ח ר' יחיאל משה נאדינער ז"ל
נפטרה ג' דח"מ סוכות י"ט תשרי תשנ"ג

הרה"ח יגע ושקד בתורה בבוקר ובכל עת פנוי, בקי בשו"ע
ודקדק בהלכה, הרבין תורה, התפלל בתחנונים ובמתנות,
נוהר במזמן אחרים, תלמיד רביה"ק זי"ע ודבוק במשנתו
מוה"ר **דוד ברוך ז"ל פאשקעס**
בהנה"ח ר' מאיר ז"ל
נפטר י"ט מנחם אב תשפ"ב

לע"נ הר"ר קלונימוס (קלמן) ב"ר מרדכי אהרן ז"ל

מרת חוה חייטשא ב"ר יהודה הכהן ע"ה

KolSatmar.com

קושיזות ודקדוקים בפסוק וְלִקְחֶתֶם לָכֶם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן^א

קושיא א

להבין תיבת וְלִקְחֶתֶם לָכֶם, האיד' ידרשוהו בבאן באופן שדרשו בכ"מ לָכֶם לכל צרכיכם, ולעצמיכם

וְלִקְחֶתֶם לָכֶם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן פְּרִי עֵץ הָדָר כַּפַּת תְּמָרִים וְעֵנָף עֵץ עָבֹת וְעֵרְבֵי נָחַל.

(א) [יש לדקדק] וואָס איז דער 'לָכֶם'.

מ'דִּרְשֵׁנִט טאַקע^א פון [דעם] "לָכֶם", להוציא את הגזול. [אָבער] איבעראַל איז

"לָכֶם" [אויך נדרש] לכל צרכיכם, לָכֶם איז טייטש פֿאַר עצמיכם, פֿאַר ענקערט וועגן. [ואם כן יש להבין האיד' יתפרש גם לָכֶם דכאן על דרך זה].

ב

קושיא ב

במדרש: הד' מוּנִים רומזים על ד' כתות שבישראל בענין תורה ומצות,

ואמר הקב"ה יבואו אֵלָיו וַיִּאֲגְדוּ עִם אֵלָיו, כדי לכפר אֵלָיו על אֵלָיו

וְלִקְחֶתֶם לָכֶם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן פְּרִי עֵץ הָדָר כַּפַּת תְּמָרִים וְעֵנָף עֵץ עָבֹת [וְעֵרְבֵי נָחַל].

זאָגט דער מדרש^י, פְּרִי עֵץ הָדָר מיינט מען, ווי אַן אתרוג וואָס ס'האָט טעם וריח,

דאָס איז אַקעגן די וואָס זיי האָבן תּוֹרָה און מִצְוֹת.

כַּפַּת תְּמָרִים, לולב, איז די וואָס זיי האָבן תּוֹרָה אָן מִצְוֹת.

און דעם ווידעראום, עֵץ עָבֹת, איז די וואָס [האָבן] מִצְוֹת אָן תּוֹרָה.

און עֵרְבֵי נָחַל, איז אֵין בהם לא תּוֹרָה וְלֹא מִצְוֹת.

זאָלן זיי נישט בלייבן עקסטער, נאָר יבואו אֵלָיו וַיִּאֲגְדוּ עִם אֵלָיו, מ'זאָל דאָס צוזאַמבינדן, אַזוי זענען זיי מְכַפֵּר [אלו על אלו].

אַזוי זאָגט דער מדרש.

ג

וקשה דאותן שאין בהם לא תורה ולא מצות, אם הכוונה על רשעים גמורים,

מה עלינו לדאוג עבורם, והלא הם אינם בגדר עֲרֻכּוֹת ואין אנו אחראין עליהם

(ב) דער יפה תואר פרעגט^י, און אַז איינער האָט טאַקע נישט קיין תּוֹרָה און נישט

קיין מִצְוֹת, איז ער דאָך טאַקע גאַרנישט .. [ואם כן] מאי ענין [לאגדם ולכפר עליהם],

פאַרוואָס פאַרווען, וואָס האָט מען מיט אים אַז איך דאַרף פאַר אים זאָרגן^י.

^א בגמרא סוכה (מא:): תנו רבנן, וְלִקְחֶתֶם וגו' לָכֶם, משלכם, להוציא את השאול ואת הגזול, מכאן אמרו חכמים אין אדם יוצא ידי חובתו ביום טוב הראשון של חג כלולבו של חבירו, אלא אם כן נתנו לו במתנה וכו'.

^ב היינו בכמה מקומות. כמו בגמרא סוכה (מ:), ביצה (כח:), מגילה (ז:), בבא קמא (קב:), מכות (יג:), וחולין (קיה:).

^ג בויקרא רבה (ל, יב): דבר אחר פְּרִי עֵץ הָדָר אלו ישראל, מה אֲתָרוֹג זה יש בו טעם ויש בו ריח, כך ישראל יש בהם בני אדם שיש בהם תורה ויש בהם מעשים טובים. כַּפַּת תְּמָרִים אלו ישראל, מה הַתְּמָרָה הזו יש בו טעם ואין בו ריח, כך הם ישראל יש בהם תורה ואין בהם מעשים טובים. וְעֵנָף עֵץ עָבֹת אלו ישראל, מה הָדָס יש בו ריח ואין בו טעם, כך ישראל יש בהם שיש בהם מעשים טובים ואין בהם תורה. וְעֵרְבֵי נָחַל אלו ישראל, מה עֲרֻכָּה זו אין בה טעם ואין בה ריח, כך הם ישראל יש בהם בני אדם שאין בהם לא תורה ולא מעשים טובים. ומה הקב"ה עושה להם, לאבדן אי אפשר, אלא אמר הקב"ה יוקשרו כולם אגודה אחת והן מכפרין אלו על אלו, ואם עשיתם כך אותה שעה אני מתעלה, הדא הוא דכתיב (עמוס ט, ו) הַבִּנְיָה בְּשָׁמַיִם מַעְלֹתַי, ואימתי הוא מתעלה, כשהן עשוין אגודה אחת, שנאמר (שם) וַאֲגַדְתִּי עַל אֶרֶץ יִסְדָּה. לפיכך משה מזהיר לישראל וְלִקְחֶתֶם לָכֶם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן.

^ד ביפה תואר (על ויק"ר שם): שיש בהם תורה [ואין בהם מעשים] וכו'. עם שכפי דקות התורה ורוחניותה, יאות יותר להמשילה אל הריח, לא עשה כן, לרמוז דתלמוד גדול ממעשה (עי' קידושין מ:), ולכן המשיל התורה אל הטעם, שהוא עיקר תכלית הפרי ותועלתו, והמעשים אל הריח, שהוא טפל לתועלת הפרי וכו'. אבל התורה היא תורה

ד

תיריון היפה תואר – על קושיא ב

וכדי לתרוץ זאת מפרש ביפה תואר דלא קאי על רשעים גמורים, רק על מקימי תורה ומצות הבאים לידן, אלא שאין נותנים נפשיהם על כמה מצות שאינם באים לידם

זאגט ער, מ'מיינט נישט אזעלעכע וואָס זיי האָבן טאַקע נישט קיין תּוֹרָה מיט קיין מְצוּת, זאָגט ער, [שהרי אמרו] אָפּילו פּוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל מְלָאִים מְצוֹת פְּרָמוֹן, נאָר ס'איז אזעלעכע וואָס זיי לייגן תּפִלִּין און גייען אין ציצית, און זיי גייען דאווענען און זאָגן קְרִיאַת שְׁמַע, און זיי האָבן יאָ עפּעס [מצות הבאות לידן], נאָר זיי זענען 'נישט', זיי 'האַרעווען' נישט אויף קיין מְצוּת מיט 'געפיל עקסטער', און דאָס פאַלט אַוועק [אם לא יתאגדו עם אותן שיש בהם תורה ומצות].

על כל פנים זיי האָבן נישט קיין 'עקסטערע מְסִירוֹת נַפְשׁ', זיי זאָלן זיין 'איבערגעגעבן' פאַר תּוֹרָה און פאַר מְצוּת. דעס מיינט יבואו אלו ויִאָגְדוּ עִם אֱלֹו. אַזוי זאָגט דער יפה תואר פֿשט אין מדרש.

ה

מה שעדיין קשה לתיריון היפה תואר

אבל פשטות לשון המדרש שאין בהם לא תורה ולא מצות, לכאורה לא משמע כפירוש היפה תואר

דעס פֿשטות שטייט [אין מדרש] די ד' כְּתוּת, [ובכת הרביעי אמרו] אין בהם לא תּוֹרָה וְלֹא מְצוֹת, שטייט נישט [שיש להם איזה מצות].

צָנָה לָנוּ מִשָּׁה, והעיון בסדר מעשה המצות ותכונתם, והוא תלמודנו הקדוש וכו', חכמת תלמודנו היא חיינו ואורך ימינו, והיא חכמת המעשים אשר ייחס לכת השני. ◦ ואמנם הכת השני אשר להם מעשים ולא תורה, הם אשר [לא] ידעו בחכמת התורה והתלמוד, אבל יזהרו במעשיהם כפי אשר ישמעו מאחרים, ויכונו אל קיומם בכל אפשרותם וכו'. ואמנם הכת הרביעי המה המשוללים מתורה ומעשים, שלא יזהרו במעשיהם בשום צד. ◦ ולא יקשה בעיניך אומרו לאבדם מי אפשר כו', שאחר שהם נעדרים מכל, במאי זכו. ועוד כמה הפסיד הרמאי, אחר שיכופר עם האחרים. כי ה' חָשַׁב מִתְּשׁוּבוֹת לְבָלָתִי יְדָח מִמֶּנּוּ נִדָּח (שמואל ב' יד, יד), וכל שכן המון רב, דלא ניחה להו למרייהו [נשיאבדן], ולכן יבקש להם תקנה, והוא שיתחברו כל ישראל לעבודת ה', שעם בהיותם נפרדם יראו קצתם דבר בטל, בְּהִנָּסְדָם יחד בהיות שלום מתווך ביניהם, איש את רעהו יעזורו להדריכם אל השלימות. ועוד שבבחינת כללותם ככולם ימצא תועלת, כי אפילו ההמוניים יש בהם תועלת בבחינת החשובים, דאלמלא עלייא לא קיימין אתכליא (חולין צב, ב:), ולכן כשיעשו אגודה ויתחברו, נמצאו כולם מכוונים לתכלית, ויועיל זה לפחות שלא תחול בהם מדת הדין לכלותם ברגע ביום הדין, או למנוע מהם טוב הגשמיים וכו', ומכל מקום כל אחד הנה שכרו אתו אחת אלא אחת למצוא חשבון בהמשך הזמן ולעולם הבא. ◦ ומה שקשה קצת, שזה שאמרו שאין בהם לא תורה ולא מעשים טובים, נראה סותר למה שאמרו בפרק ב' דעירובין (טז) כְּפִלַּח הָרִמּוֹן רִקְנֵיהֶן (שיר השירים ד, א) אפילו ריקנין שבך מלאים מצות כרמון. ויש לומר דהוא לפרישות החטא, שאפילו ריקנין שבישראל פרושין מכמה עבירות כמפורסם, שהיותם ריק שבישראל יזהר מחזיר ונבלות וטרפות, וכאלה רבות. והכא מיירי לעשות מצות עשה. והכי משמע בפרק אחד דיני ממונות (סנהדרין לו) דמיתיה לה להא דפלח הרמון, ענין פרישות מנדה. ◦ ועוד יש לומר, דמעשים טובים דקאמר הכא היינו מצות יתרות וזהירות טפי שנמצא במקצת בגמילות חסדים ומצדיקי הרעים וכיוצא, שנותנים נפשם במעשיהם על הדבר, ומפורסמים במעשיהם. אבל מהמצות שהאדם עושה אותן כשבאות לידן, כגון ציצית ותפילין ותפילה וכיוצא, לא קא מיירי, 'ומהנה' אפילו ריקנין מלאים מצות כרמון.

דאם הם רשעים גמורים, אם כן יצאנו מכלל חיוב ערבות ותוכחה עליהם, וכמו שהזכיר רבינו להלן באות ו (ועיין בהערות שם).

¹ בגמרא עירובין (טז) וחגיגה (כז): אמר ריש לקיש, פושעי ישראל אין אור גיהנם שולטת בהן, קל וחומר ממזבח הזהב, מה מזבח הזהב שאין עליו אלא כעובי דינר זהב עֶמֶד כמה שנים ולא שלטה בו האור, פושעי ישראל שמליאין מצות כרמון, שנאמר כְּפִלַּח הָרִמּוֹן רִקְנֵיהֶן, ואמר רבי שמעון בן לקיש אל תיקרי רִקְנֵיהֶן אלא רִקְנֵיהֶן, שאפילו ריקנין שבך מלאים מצות כרמון, על אחת כמה וכמה.

ישוב הקשויות

הקדמה לישוב קושיא ב

נאָר אַביסל מ'זאָל עס מסביר זיין.

[שהרי] איך קען דאָך [טאקע] נישט זאָגן אַז 'גאַרנישט', אַז מ'שמועסט פון אַזעלעכע וואָס זענען נישט קיין תּוֹרָה און נישט קיין מַצּוֹת, זיי זענען דאָך נישט בּגְדָר [שיהא ענין להתקשר עמהם אפילו ברמז בכדי לכפר עליהם, שהרי] ס'איז דאָך נישט בּגְדָר יַעֲרֹבוּת'.¹

נו וואָס דען הייסט עס, וואָס איז דער גבול, דער גרעניץ, אַז ער האָט [יא] תּוֹרָה און ער האָט מַצּוֹת, נאָר ווילאַנג ס'איז נישט אַזוי ווי [דער גבול, נו] וועלעכעס הייסט עס וואָס ס'איז יאָ גערעכנט, און וועלעכעס וואָס ס'איז נישט גערעכנט. עפעס מוז דאָך עס האָבן אַ שטיקל גבול.

בביאור האור החיים הק' על איכה דקרק בלשון הפסוק אין לה מנחם מכל אהביה, כל רעה קנני בה, הוי לה לאיבים. דפתח באוהבים ורעים ומסיים בבגורים

האָב איך געזאָגט.

ס'שטייט אין אור החיים הקדוש, אויף מגילת איכה איז דאָ אַ פֿירוש פון אור החיים הקדוש [בשם] ראשון לציון, [זאָגט ער אויף דעם וואָס] ס'שטייט (איכה א, ב) בְּכֹ תִבְכֶּה בְּלִילָה וּדְמָעָתָה עַל לַחֲיָהּ, אֵין לָהּ מִנְחָם, ס'איז נישטאָ קיין טרייסט, מְכַל אַהֲבִיָּה, פון די אַלע גוטע פריינט וואָס האָבן עס ליב. כָּל רֵעִיהָ דִי חֲבִירִים, בְּגָדוּ בָּהּ, האָבן בּוֹגֵד געווען, הִיוּ לָהּ לְאִיְבִים, זיי זענען געווען פיינט.

לכאורה דער פסוק איז דאָך עפעס רישא לאו סיפא, ער הייבט אָן מיט אוֹהֲבִיָּה, און לאָזט אויס מיט אוֹיְבִים, און מיט בּוֹגְדִים. [ולכאורה] וואָס איז דאָס.

ומפרש שם דמיורי מג' כתות שבשיראל. דיש תלמידי חכמים ועובדי ה', המכונים בשם אוהבים, אבל אינם כמצטרך. ויש ההמון עם העוברים על המצוות מבלי ידיעתם בתורה, ויש רשעים העוברים על התורה בִּרְשָׁע כמצטרך.

זאָגט דער אור החיים הקדוש², זאָגט ער צוויי פֿשֻׁטִים.

¹ וכמבואר בש"ך (י"ד קנא, ו) לענין ישראל מומר. ועיין מה שהאריך רבינו בשו"ת דברי יואל (סימן נט) בביאור כל הענין, ובשוב קושיות גדולי האחרונים על הש"ך בזה. ועיין שם (באות ה) שכתב בתוך הדברים וז"ל: נמצא לפי זה דמומר להכעיס אף שישאל גמור הוא לענין איסורין וכודהמה, אבל בן ברית לא הוי וכו'. ונמא דהמומר לא באו כלל לברית לא נתיבנו עבורם בשום ערבות, אף שיש להם דין ישראל בשאר מילי.

וז"ל המשנה ברורה (א"ח ר"ס תרח) בביאור הלכה (ד"ה אבל אם): ודע דמסתברא דמה שפסק הרמ"א בדבר המפורש בתורה חייב למחות, דוקא שהוא באקראי, אבל אלו הפורקי עול לגמרי, כגון מחלל שבת בפרהסיא או אוכל נבילות להכעיס, כבר יצא מכלל עמיתך, ואינו מחויב להוכיחו. וכן איתא בתנא דבי אליהו (רבה פרק יח) הִוָּכַח תוֹכִיחַ אֶת עַמִּיתְךָ (קדושים יט, יז), עמיתך שהוא אוהבך ושהוא עמך בתורה ומצוות אתה חייב להוכיח אותו, אבל לרשע שהוא שונאך אין אתה חייב להוכיח אותו. והעתיק זה הגר"א בקיצור באדרת אליהו עיי"ש. ולענין אוכל נבילות לתיאבון או מחלל שבת שלא בפרהסיא, יש לעיין בדבר.

² בראשון לציון (איכה שם): אֵין לָהּ מִנְחָם. רצה לומר מי שיעורר לבו לקום ולבכות על גלות השכינה להשיב אותה. והנה יש ג' בחינות בישראל, הראשון הם תלמידי חכמים העובדים ה', אבל אינם לומדים כמצטרך. והשני הם ההמון, העוברים על מצות ה' מבלי ידיעתם בתורה, כעמי הארץ. והשלישי הם הִרְשָׁעִים, העוברים על התורה בִּרְשָׁע. לזה, כנגד הראשון אמר אין לה מנחם מכל אהביה, הם אוהבים אותה באמת, על ידי עסק התורה, אבל לא נחמו אותה [לקום ולבכות על גלות השכינה, אך גם] ולא בגדו בה. והשני, כָּל רֵעִיהָ, רצה לומר אינם כל כך אוהבים אלא ריעים, שאינם רשעים, אבל מצד שאינם לומדים, בְּגָדוּ בָּהּ. וכנגד השלישי שהם

קודם זאגט ער, דאָס גייט אַרויף אויף דריי פֿתות, ס'איז דאָ דריי פֿתות צווישן אידן.

ס'איז דאָ אַזעלעכע וואָס זענען 'אוהב' תורה ומצות, זיי האָבן ליב תורה, און זיי האָבן ליב מצות, נאָר קיין 'שְׁלֵמוֹת' איז נישטאָ, [אז] ס'זאל זיין דעם שְׁלֵמוֹת און זְהִירוֹת [הראוי], און מ'זאל זוכן דעם אַמֶּת, און מ'זאל גיין אין ריכטיגן וועג. ס'פעלט דאָס שְׁלֵמוֹת. פון אַזעלעכע האָט מען נישט [קײן מִנְחָם], ס'איז נישט קיין נְחֻמָּה פון די. זיי זענען טאַקע אוהב' תורה, אָבער דער בורא כל עולמים זוכט דאָך דאָס שְׁלֵמוֹת, מ'זאל זיך מְשָׁלִים זיין.

ווידעראום איז דאָ אַ פֿת וואָס זענען טאַקע, זיי 'פאַרנאַכלעסיגן' טאַקע. זיי העטן 'געוואָלט' [לקיים התורה ומצות בשלימות], נאָר זיי 'פאַרנאַכלעסיגן' מצות און תורה. און ווידעראום איז דאָ אַ פֿת רְשָׁעִים, וואָס זענען טאַקע שוֹנָאִים. וואָס זענען שוֹנָאִים, שוֹנָאִי הֵדֶת.

ט

איז דאָס צוטיילט אין דעם פֿסוק. קודם אַין לֵה מְנַחֵם מִכָּל "אהבה", טאַקע די וואָס זענען 'אוהב' תורה ומצות, ער לערנט, ער טוט מצות, אָבער ס'איז נישט דאָס ריכטיגע, ס'איז נישט דעם פֿנימיות וואָס ס'העט געברויכט צו זיין, איז אַין לֵה מְנַחֵם.

ווידעראום איז דאָ אַ פֿת, פֿל רַעִיָה "בְּגִדוֹ" בֵּה, זיי זענען נאָך 'רַעִיָה', זיי 'טוען' מצות, אָבער זיי זענען בוגד, זיי זענען 'דאָך' בוגדים, [ווייל] זיי פאַרנאַכלעסיגן [און] פאַרפעלן אַסאך תורה ומצות.

און ווידעראום איז דאָ אַ פֿת, הֵיוּ לָהּ "לְאִיבִים", אַזאַ מין כת וואָס זענען שונאי הֵדֶת.

אַזוי זאָגט דער אור החיים הקדוש.

,

ושבו מפרש דהכתוב מיירי אף בסוג אחד, שאותו האיש עצמו מתחלה הוא "אוהב", וכשאינו מנחם נעשה "רַעִיָה", ולבסוף "בוגד", ולבסוף "איב"

דערנאָך זאָגט ער [א צווייטן פֿשט], - [דלפֿשט הראשון קצת קשה, שהרי] אין פסוק איז דאָך עס איין המשך.

[נאָר] - דערנאָך זאָגט ער דאָס קאָן זיין אַלעס ביי איין מענטש, די אַלע דריי [בחינות].

דהיינו, 'קודם' קאָן זיין ער איז אַן אוהב תורה ומצות.

נאָר דורכן הַעֲדָר הַשְּׁלֵמוֹת, [וואָס] ער האָט זיך נישט פאַרראַכטן דאָס פֿנימיות און די מַדּוֹת, צוביסעלעך הייבט ער אָן 'נאַכצולאַזן', [ביז] דאָס ברעכט אויס, [דלפֿסוף] ווערט ער אַ בוגד, דער זעלבער מענטש. [ווייל] ס'פעלט אַביסל, און ער זעט זיך נישט מְשָׁלִים צו זיין, קאָן ער ווערן אַ בוגד.

הרשעים, אמר הֵיוּ לָהּ "לְאִיבִים" ממש. ○ או יאמר שהכתוב מדבר בסוג אחד, שמתחלה הוא "אוהב", וכשאינו מנחם נעשה "רַעִיָה", ולבסוף "בוגד", ולבסוף "איב". ולזה מביא הכתוב ראייה, הרי לך מי אהוב כיהודה, וכאשר גלתה כבר, לא גלתה עד שהיתה עניה מדברי תורה ועשירה בעבודה זרה, כאשר אבאר [בכוונת הפסוק] שאחרי, גְּלָתָהּ יְהוּדָה "מעני" "ומרב עבדה" [פ].

דערנאָכדעם, אַז ער איז שוין אַ שטיקל צייט אַ בוגד, זעט אויס קען ער ווערן גאָר פון די שונאים, פון די שונאי הדת.

יא

זאָגט ער דאָס איז טאַקע ביי איין מענטש, דער גאַנצער פסוק איז ביי איין מענטש.

[קודם איז] אין לה מנחם מפל אהביה.

[נאָכדעם] לאָזט זיך אויס פון דעם, דאָס קאָן ברענגען דערצו [אז] מ'זאל זיין נאָכדעם פון די בגדו בה.

און אז ס'גייט ווייטער, מ'איז אַ בוגד און מ'באַרעכנט זיך נישט, קאָן זיך אויסלאָזן היי לה לאיבים, ער ווערט פון די כת, פון 'די'. אזוי זאָגט דער אור החיים הקדוש.

יב

ישוב קושיא ב

ועל דרך זה נראה לפרש דברי המדרש, דלא מירי ברשעים, אלא בהעוסקים בפרנסה וכוה גופא שייך הד' בחינות, ולפעמים אף באיש אחד בעצמו, ואפילו בתוך יום אחד. דלפעמים יש לו שעה טובה שהוא בגדר אורח, ויש לו תורה ומצות, ושוב מתרשל בדבר ונעשה כבוגד, ויש לו תורה בלא מצות, או מצות בלא תורה, ולעתים הוא גם נעשה כאויב שאין בו לא תורה ולא מצות, ובפרט באם ממשיך להיות כבוגד, עלול מאוד לבא אף לידי שנאה לדרך האמת חס ושלום

איבערדעם מיינ איך, די פיר כתות [הנזכרים במדרש שנרמזים בד' מינים שבלולב] דאָס איז טאַקע ביי איין מענטש. אין איין מענטש זענען דאָ די פיר, אַלע פיר כתות.

נאָר 'דאָרט' [בהפסוק שבאיכה לדברי האור החיים הק'] איז עס נישט אויפאמאָל, דער אור החיים הקדוש זאָגט [נאָר אז] חלילה דאָס קען ברענגען [צו דעם], מיט אַ צייט.

[אַבער] 'דאָ' קאָן עס זיין אויפאמאָל, [דיש לך אדם וואָס] ער האָט אַמאָל אַ 'מינוט' וואָס ער האָט אַ שטיקל חשקות התורה, און חשקות המצות, און ער העט 'געוואָלט' זיין [כהוגן]. און אין 'א שעה ארום' טוט ער [שוין] פאַרנאָכלעסיגן, פאַרנאָכלעסיגן אין תורה און אין מצות, ער ווערט אַ "בוגד".

און ער האָט 'צייטן' [אינדערמיט] וואָס דעם ברענגט אים דערצו [להיות ח"ו כאויב. ווייל וויבאלד] מ'ויל דאָך זיך נישט באַשולדיגן, מ'ויל דאָך זיך גערעכט מאַכן, [ממילא] מוז מען זיין ביי דער מיינונג אז דער דרך האָמת טויג נישט, און [ביז] דער שפיץ איז [אז] ער ווערט אַן "אויב", ער ווערט אַן 'אויב' פאַרן דרך האָמת".

^ט עס תוספות ביאור לפי עניינינו.

^י פירוש: דער סוף.

^{יא} ועיין בחובת הלבבות בהקדמתו: והבינותי, כי הנפשות תאוותן רבה להשיג תכלית הרע, ומתרשלות לעסוק בדרכי החסד, ומתעצלות להקדים אל הטובות, והולכות תמיד בדרכי השחוק והשמחה. ואם נראה אליהן מראה תאוה שיקרא אתהן, בודות דברי שקר לנטות אליו, וסומכות את טענותיו להעמיד נטייתו, ולחזק אודותיו, ולחבר פרידותיו. ואם יאיר להן נר האמת לקרוא אותן, בודות דברים בטלים להמנע מנטות אליו, וטענות עליו, ומחטאות את שביליו, וסותרות את ענייניו, להפריד חיבורו ולהיפרד [ולפחדו] ממנו. וכל אדם אויבו בין צלעיו, אלא אם יהיה לו עור מאלקיו, ומוכיח מזומן לנפשו, ושלטון גובר אשר יקשור אותה בחבל העבודה, ויבלמנה ברסן הצדק, ויכנה בשוט המוסר.

יג

על כל פנים איז דאָ צייטן [פאַרשידענע, אף באדם אחד ובתקופה אחת].

יד

ויש להסביר הדבר יותר בעסק הפרנסה ושיעורי תורה, דמי שיש בו תורה ומצות, היינו שקובע עתים לתורה והתורה מביאתו לידי שמירת המצות ויראת שמים. ומי שיש בו תורה בלא מצות, היינו שאף שלומד תורה מ"מ אם אין התלמוד מביא אותו לידי מעשה ולידי מדות ישרות, נמצא שאין התורה שלו קשור במצות

דהיינו, וואָס הייסט דאָס תּוֹרָה אָן מִצְוֹת, און מִצְוֹת אָן תּוֹרָה.

[נאָר] לעולם אַ איד אַז מ'לערנט ווייל מ'ויל זיך מְשָׁלִים זיין [את נפשו], ווייל מ'זוכט דעם אָמֶת, מ'זאָל זיך איידעלען די מְדוּת מיט דער הִנְהָגָה, דער האָט אויפאמאָל "תּוֹרָה מיט מִצְוֹת", יש בו טַעם וְרִיחַ, ער האָט תּוֹרָה און ער האָט מִצְוֹת. [און אַז] איינער לערנט און ער האָט נישט אינזיך [זיך מְשָׁלִים צו זיין], ער זוכט נישט קיין איידלקייט דערמיט, נו ער האָט דאָךְ תּוֹרָה, [וואָרן] ער האָט דאָךְ געלערנט, ס'איז אָבער אָן מִצְוֹת, [ואין זה] תלמוד שמביא 'לידי מעשה'².

טו

[ולדרכינו קען דאָס זיין ביי] טאַקע דער זעלבער מענטש.

ער האָט אַ גוטע מינוט, וואָס ער האָט תּוֹרָה 'און' מִצְוֹת.

און דערנאָכדעם גייט אים דורך [אַ בחינה, אַז] אפילו ער לערנט, [אָבער] ער זוכט נישט דעם איידלקייט, האָט ער תּוֹרָה 'און' מִצְוֹת.

טז

וענין מי שיש בו מצות בלא תורה, הוא כגון שנותן צדקה, או שעוסק בפרנסת בניו הקטנים שהוא גם כן נקרא צדקה כמבואר בגמרא, אבל אם אינו בא לביהמ"ד ללמוד תורה בעצמו, נמצא שיש לו מצות ואין לו תורה

און אַמאָל [איז דאָ וואָס] ער טוט אַ מִצְוָה, [וכגון העוסק בצרכי פרנסת בני ביתו, שבוה מקיים הפסוק] עֲשֵׂה צְדָקָה בְּכָל יוֹם, איז אויך אַ מִצְוָה, [שאמרו חכ"ל דזה] הֵזֶן בְּנֵינוּ וּבְנוֹתֵינוּ כְּשֶׁהָם קִטְנִים², דאָס איז אויך אַ מִצְוָה. נאָר אָבער קיין תּוֹרָה איז עס נישט. וואָרן פון דער מִצְוָה [של עסק הפרנסה, עדיין לא נעשה הוא בעצמו תלמיד חכם וירא שמים]. ווי זיי זאָגן [ברמזו הכתוב] וְאֵל יִבָּא "בְּכָל יוֹם" אֶל הַקֹּדֶשׁ (אחרי טו, ב), פון דעם עֲשֵׂה צְדָקָה "בְּכָל יוֹם" קאָן מען נישט צוקומען צו דער קְדוּשָׁה, אזוי טייטשן זיי דאָךְ³.

² מלשון הגמרא בקידושין (מ): וכבר היה רבי טרפון וזקנים מסובין בעלית בית נתזה בלוד, נשאלה שאילה זו בפניהם, תלמוד גדול, או מעשה גדול. נענה רבי טרפון ואמר מעשה גדול, נענה רבי עקיבא ואמר תלמוד גדול, נענו כולם ואמרו תלמוד גדול, שהתלמוד מביא לידי מעשה.

³ בגמרא כתובות (ג): אֲשֶׁר שְׁמִיר מִשְׁפָּט עֲשֵׂה צְדָקָה בְּכָל יוֹם (תהלים קו, ג). וכי אפשר לעשות צדקה בכל יום, דרשו רבותינו שביבנה ואמרי לה רבי אליעזר, זה הוּן בְּנֵינוּ וּבְנוֹתֵינוּ כְּשֶׁהָם קִטְנִים [פירש"י: שתמיד יום ולילה הן עליו, והיא צדקה, שאינו חיוּב עליו בהם (והיינו ביותר מכני שש, ע"י בגמ' שם סה: וב"י יו"ד סימן רנא)]. רבי שמואל בר נחמני אמר, זה המגדל יתום ויתומה בתוך ביתו, ומשיאן.

⁴ בגמרי יוסף (להגמיר מסטנאב, י"ל בלבוב תקנ"ב) פרשת אחרי: שמעתי מפי הרב המאור הגדול החסיד המפורסם מוהר"ר יחיאל מיכל ז"ל [הגמיר מזלזטשוב] שאמר בשם אביו החסיד המפורסם מוהר"ר יצחק ז"ל [מדראהביטש], איתא בגמרא (כתובות ג.) עֲשֵׂה צְדָקָה בְּכָל יוֹם (תהלים קו, ג) זה המפרנס בניו ובנותיו כשהם קטנים, אם כן העולם פוטרם עצמן מצדקה לאחרים, ואומרים שיוצאין בזה בפרנסת ביתו שנקרא גם כן צדקה. וזה שאמר הכתוב וְאֵל יִבָּא בְּכָל יוֹם, דהיינו באותו הצדקה שמרומז בפסוק עֲשֵׂה צְדָקָה בְּכָל יוֹם, בזה אינו בא אֶל הַקֹּדֶשׁ פְּנִימָה, לקדש נשמתו, כי אם בצדקה גמורה אל אחרים, עכ"ל.

ובתולדות יצחק (נעשיו) שם: וְאֵל יִבָּא בְּכָל יוֹם אֶל הַקֹּדֶשׁ. פירש הרב הצדיק הקדוש מלובלין זצוקלה"ה, על פי מאמר רז"ל על הפסוק אֲשֶׁר שְׁמִיר מִשְׁפָּט עֲשֵׂה צְדָקָה בְּכָל יוֹם, איזהו העושה צדקה בכל עת זהו

[והגם] ס'איז אויך אַ מַצֵּה, [און] מ'דאַרף עוסק זיין [דערין, און] ער טוט עס גאָר לְשֵׁם מַצֵּה^ט, אָבער קיין תּוֹרָה איז עס נישט. [וזהו בחינת הכת השלישי הרמוז בהדס, שיש בו מצות ואין בו תורה].

יז

ומי שאין בו לא תורה ולא מצות, היינו מי שרודף ולהוט להרבות הון ועושר, וגם אינו נותן צדקה, שאין בו לא תורה ולא מצות, כי בזה רואי אין כוונתו לשם מצוה, וגם אין לו פנאי ללמוד תורה כשרודף אחר הממון בכל עת ושעה

ווידעראום איז פאַרהאַנדן איינער, ער איז טאַקע [עוסק במלאכה ומסחר] "בְּכָל עֵת", נאָר נישט [צוליב] דעם וואָס ס'פעלט אויס צו די מַצֵּה, [נאָר] ער אַרבעט [אפילו] ווען מ'ברויך נישט, און לְשֵׁם מַצֵּה פעלט עס נישט אויס, נאָר וואָס דען ס'איז גאָר לְשֵׁם מַשָּׂא וּמַתָּן, און אויף לְהַרְבוֹת מָמוֹן.

קומט אויס, איז דאָס נישט קיין 'תּוֹרָה' און נישט קיין 'מַצֵּה'.

קיין תּוֹרָה האָט ער זיכער נישט אינזין, און ס'איז נישט לְשֵׁם מַצֵּה אויך נישט^ט.

[און] ער מאַכט גאָר פּעלער'ס אויך [שלפעמים משאו ומתנו אינו באמונה וכדת של תורה], און טוט גאָר אויף אַזאַן אופן אַז ער ווערט נַתְגַּשֵּׁם דערפון, ווען ער גייט, ווען ער קומט אַהין אויף די פּלעצער^ט.

[ווען] ער גייט אַרבעטן, ווערט ער גאָר נַתְגַּשֵּׁם פון דעם. צי ביי 'אַרבעט' [אם הוא פועל העוסק במלאכה], צי ביי 'די ביזנעס' [אם הוא עוסק במסחר ומשא ומתן].

ס'איז נאָר בלויז ביזנעס.

דעם איז נישט קיין תּוֹרָה, און נישט קיין מַצֵּה.

המפרנס בניו ובנותיו. ועל פי זה יבואר הכתוב וְאֵל יִבָּא בְּכָל עֵת אֶל הַקֹּדֶשׁ, פירוש שעל ידי העובדא של בְּכָל עֵת לחודא, רצה לומר של מצות פרנסת בני ביתו, בזה לבד אין יכולים לבא אל הקדושה, אבל צריך לעסוק גם בתורה ותפלה ומעשים טובים, עד כאן דפח"ח.

ובאמרי קדוש (השלם) שם: אמר (הרה"ק מסטרעליסק) בדרך הלצה, וְאֵל יִבָּא בְּכָל עֵת אֶל הַקֹּדֶשׁ, על פי דברי רז"ל איזהו עשה צִדְקָה בְּכָל עֵת זה המפרנס אשתו ובניו, וזה וְאֵל יִבָּא בְּכָל עֵת, פירוש בזו הצדקה של בְּכָל עֵת, לא יגיע להקדושה.

^{טו} ועיין בשול"ה הק' מס' מגילה (נר מצוה אות כא) וז"ל: וכן כל דבר שבשעול, אף שהאדם עושה בשביל עצמו, אם יכול להעלות זה הדבר לכבוד שמו יתברך, ישים הדבר בלבו ויתעורר עליו ויעשנה בשמחה. למשל אדם הון בניו ובני ביתו הקטנים, שכללוהו רז"ל בפסוק עֲשֵׂה צִדְקָה בְּכָל עֵת, אף שהאדם עושה מחמת כרחם אב על בנים, מכל מקום ישים במחשבתו רצון השם יתברך.

^{טז} עיין בשולחן ערוך (אורח חיים סימן ולא). וז"ל החובת הלבבות (שער עבודת האלקים, פ"ד): וכבר התבאר במה שזכרנו, שכל מעשי האדם אינם יוצאים מצויו ואזהרה, ודי הסיפוק, כי כל מה שיוצא מגדר די הסיפוק, או אל התוספת או אל החסרון, איננו נמלט מהשיג בצויו אם יהיה לשם שמים, או באזהרה אם לא יהיה לשם שמים. וכאשר נחקור על די הסיפוק להגיע מן העולם אל המזון, נמצאנו מַצֵּה בו, כמו שאמר בראשית היצירה (בראשית א, כח) וַיִּבְרָךְ אֹתָם אֱלֹקִים וַיֹּאמֶר לָהֶם אֱלֹקִים פְּרוּ ורבו וּמְלֵאוּ אֶת הָאָרֶץ וּבְכֶשֶׁה, ואמר אחר כן (שם, כט) הִנֵּה נָתַתִּי לָכֶם אֶת כָּל עֵשֶׂב זֶרַע וְזֶרַע אֲשֶׁר עַל פְּנֵי כָל הָאָרֶץ, אם כן די הסיפוק במזון נכנס בשער הציווי. וכיון שהוא כן, כבר התבאר, כי כל מעשי בני אדם אינם יוצאים מן הצווי והאזהרה, וביאור זה, כי כל העושה מעשה, אם הוא מן הצווים הוא מעשה טוב, ואם ניח מעשותו והוא יכול לעמוד בחובתו, הוא מקצר. וכן מי שעושה דבר מן האזהרות הוא חוטא, ואם ניח מעשותו, הוא צדיק, כשיניחנו בעבור יראת ה', כמו שאמר הכתוב (תהלים קיט, ג) אֵף לֹא פָעַלְוּ עֲוֹלָה בְּדַרְכֵי הַלֵּכוֹ. ואם יעשה מן המעשים המותרים על דרך שוה ונכונה, הוא צדיק, כאשר אמר (שם קיב, ה) טוֹב אִישׁ חוֹנֵן וּמְלָנָה וְכָלֵל דְּבָרָיו בְּמִשְׁפָּט, ואם יהיה מרבה ועובר די הסיפוק, הוא מקצר, מפני שהוא מביא למה שהזהיר ממנו האלקים. ואם יקצר מדי הסיפוק עם יכלתו עליו, ותהיה כוונתו לייסר נפשו בעבודת ה', ולמשול בתאוותיו, כדי להתקרב אל האלקים, או לפרוש מן העולם ולנטות אל העולם הבא, הוא צדיק ומעשהו טוב. ואם אינו לשם שמים, הוא מקצר, ומעשהו מגונה.

^{יז} וכגון שיש שם סביבה וחברות לא טובות, או דרכי פריצות, או עסקו עם הנשים, וכדומה לאין שיעור.

יח

קומט אויס, דער זעלבער מענטש, קאָן זיך איינטיילן איבערן טאָג [להיות בו כל הד' בחינות שבמדרש].

ס'כאַפּט אַמאָל אַ גוטע מינוט, אפילו גאָר ביי אַ שיינער 'באַלעבוס'*, ס'כאַפּט אים אַמאָל אַ גוטע מינוט, וואָס ער האָט אינזין תּוֹרָה מיט מַצּוֹת. און דערנאָכדעם גייט ער אַוועק, און 'גאַרנישט'. ער האָט גאַרנישט אינזין קיין תּוֹרָה. און אַמאָל ווען ער לערנט [יאָ], און [ער] האָט [אַבער] נישט אינזין קיין מַצּוֹת, ער זאָל עפעס טון דערמיט [למעשה, בהדברי תורה שלומד].

און ער האָט זַמנים וואָס ס'איז נישט קיין תּוֹרָה און נישט קיין מַצּוֹת. נאָר בלויז ער ווערט טאַקע נְתַגְשֵׁם אינגאַנצן, מ'ווערט מגוֹשֵׁם. דאָס איז נישט קיין תּוֹרָה און נישט קיין מַצּוֹת.

יט

דער אור החיים הקדוש מאָלט דאָס אַראָפּ, אַז ס'קאָן זיין ביי איין מענטש, נאָר נישט אויפאַמאָל, צוביסלעך.

[נאָר לדרכינו קומט אויס] דעס קאָן זיין אויף איינמאָל, ביי איין מענטש. אין איינע 'פיר און צוואַנציג שְׁעָה' מאַכט ער מיט די אַלע פיר כּתוֹת מאַכט ער מיט.

נאָר נישט אין קיין פיר און צוואַנציג שעה אויך נישט, [נאָר אפילו] אין 'אַכט' שעה, ווען ער אַרבעט.

נאָר וואָס דען, [וביותר ווען] ער אַרבעט 'איבער שטונדען'**, דאָרט איז שוין פלאַץ אויף אַלעמען.

על כל פנים קאָן זיין [ביי] איין מענטש, האָט ער די אַלע פיר [בחינות].

כ

און מ'דאַרף זיך אומקוקן [להשגיח] 'וואו' מ'קאָן נמשך ווערן [ולהשמר מזה, ווייל] מ'קאָן אַריינפאַלן אין דער כּתּ וואָס ס'איז נישט קיין תּוֹרָה און נישט קיין מַצּוֹת, [און] אפילו מ'לערנט, אפילו מ'טוט מַצּוֹת [אבל אינו כראוי, רק על דרך] אַזוי ווי איך האָב פריער געזאָגט [כאות ד] [וואָס] דער יפה תואר זאָגט.

כא

ישוב קושיא א

ובזה יבואר תיבת "לָכֶם", שהפסוק רומז כי הד' מינים הנזכרים בכאן, הם רומזים "לעצמיכם", שבשעה שאתם עוסקים לכל צרכיכם, שייך להיות בכם עצמכם כל אלו הבחינות, ולפעמים אף באיש אחד עצמו

איבערדעם זאָגט דער פסוק וּלְקַחְתֶּם "לָכֶם", די פיר כּתוֹת וואָס כ'האָב דאָ אויסגערעכנט [ברמז הד' מינים שבפסוק זה], דאָס איז [ורומז] "לָכֶם" לעצמיכם, מ'קאָן זיך אַליין נעמען [די אַלע בחינות], פאַר זיך אַליין, [וביותר בשעה שאתם עוסקים "לכל צרכיכם"]. פאַר זיך אַליין קאָן מען זיך נעמען, די אַלע פיר בחינות קאָן מען נעמען פאַר זיך אַליין.

** מלשון: בעל הבית.

† יתר ממה שצריך לו, ומדרך העולם (הנקרא 'אווער-טיים' בלע"ז). ועיי' לא נשאר לו זמן לקבוע עתים לתורה.

כב

היוצא מזה לענינינו:

דער תּמָצִית דערפון, וואָס איך קום דאָ אויס [לענינינו]:
איך הער [אז] מ'האָט זיך דאָ צוזאַמגענומען, די יונגעלייט, [כדי] מ'זאָל קובֿע עתִים לתּוֹרָה זיין.
[שהרי] מ'דאַרף אויפשטעלן אַ דור פון אידן, און מ'דאַרף אַליין זיין מ'זאָל זיין אין אַ כּנוּפֿיָא פון תּוֹרָה און פון אידישקייט.
בּכּנוּפֿיָא זאָל מען קובֿע עתִים לתּוֹרָה זיין.

כג

נו [צו] קובֿע עתִים לתּוֹרָה זיין, מ'זאָל זיך צוזאַמקומען און דאווענען אינאיינעם און מ'זאָל לערנען אינאיינעם, דאָס האָט אַסאַך בחינות.
'קודם' [אז] מ'איז קובֿע עתִים לתּוֹרָה, דאָס אַליין, ס'איז דאָך אַ חיוּב, [און] די ערשטע שאַלָה וואָס מ'פרעגט^{כא} [ליום הדין]. דאַרף מען זיך [איינגעוויינען צו דעם].
'עקסטערדעם' ברויך זיין דער תּכּלִית [והכוונה בכל זה, כדי] מ'זאָל נישט נְתַגֶּשֶׁם ווערן, מ'זאָל נישט מְגוּשָׁם ווערן אינדרויסן, מיט די ביזנעס און מיט אַלעמען.
[ונמצא] דער קביעות עתִים לתּוֹרָה איז "תּוֹרָה", און ס'איז [אויך] דער מקור פונעם "אידישקייט" [שהוא "המצות"].
[ווייל] אַז מ'האָט קיינמאָל נישט אינזין קיין דְּבַר תּוֹרָה, [דעמאָלטס אין סיי] וואָס מ'פּאַלט אַריין [נמצא] מ'ווערט מְגוּשָׁם.
[והעסק התורה] דאָס איז דער מקור פון 'אידישקייט'!
[ווען] ס'איז [הלימוד] על מְנַת לַעֲשׂוֹת^{כב}.

כד

דער אָמֶת'ן אַריין איז דאָס 'תּוֹרָה' מיט 'מִצְוֹת'.
ווי ווייט מעגליך [זאָל מען אין זיך] 'איינזאַפֿן' [בנפשו] אַז ווען ס'קומט צו 'תּוֹרָה' זאָל מען אינזין האָבן מִצְוֹת'.

^כ וכמבואר בשלחן ערוך (י"ד רמז, א): כל איש ישראל חייב בתלמוד תורה, בין עני בין עשיר, בין שלם בגופו בין בעל יסורים, בין בחור בין זקן גדול. אפילו עני המחזור על הפתחים, אפילו בעל אשה ובנים, חייב לקבוע לו זמן לתלמוד תורה, ביום ובלילה, שנאמר (יהושע א, ח) וְהָיִיתָ בּוֹ יוֹמָם וּלְלַיְלָה.
ועוד כתב בשלחן ערוך (א"ח קנה, א): ויקבע עת ללמוד, וצריך שאותו עת יהיה קבוע, שלא יעבירונו אף אם הוא סבור להרויח הרבה. וכתב שם הרמ"א: ואף מי שאינו יודע ללמוד, ילך לבית המדרש ושכר הליכה בידו, או יקבע לו מקום, וילמוד מעט במה שיודע, ויחשוב בעניניו, ויכנס בלבו יראת שמים.
^{כא} כמבואר בגמרא קידושין (מ): וכשם שהלימוד קודם למעשה [וגדול תלמוד שמביא לידי מעשה, וכדלעיל שם], כך דינו קודם למעשה, כדרב המנונא, דאמר רב המנונא אין תחילת דינו של אדם אלא על דברי תורה, שנאמר (משלי יז, יד) פֹּטֵר מִים רִאשִׁית מִדֹּן. וכשם שדינו קודם למעשה, כך שכרו קודם למעשה, שנאמר (תהלים קה, מד-מה) וַיִּתֵּן לָהֶם אֲרָצוֹת גֹּזִים וְעַמָּל לְאֻמִּים יִירָשׁוּ, בְּעִבּוֹר יִשְׁמְרוּ חֻקֵּי וְתוֹרֹתָיו יִנְצְרוּ.
והך מימרא דרב המנונא מובא גם בגמרא סנהדרין (ז), ובתוספות שם כתבו: והא דאמרין בפרק במה מדליקין (שבת לא). ששואלין לו נשאת ונתת באמונה ואחר כך קבעת עתים לתורה. התם באדם שעוסק בתורה מיירי אלא שלא קבע עתים, והכא מיירי כשלא עסק כלל. ו אי נמי שואלים לו תחילה על משא ומתן באמונה, ומכל מקום יקבל דינו תחילה על דברי תורה וכו' (וכ"ה בתוספות קידושין שם).
^{כב} וכמבואר במשנה דאבות (ד, ה): הלומד תורה על מנת ללמוד, על מנת ללמוד, על מנת ללמוד. והלומד על מנת לעשות, מקפידין בידו ללמוד וללמוד ולעשות.

און ווען מ'טוט א 'דבר מצוה' זאל גיין [אז] דער רעיון [ומחשבה שלו] זאל זיין זאל
'ליגן אין תורה'. מ'זאל וויסן [להתנהג לפי וואס] מ'האט געלערנט, מ'זאל וויסן א דבר
הלכה, צי דעס וואס מ'ברויך זיך אויפצופירן [בדרך הקדושה והירה].

כה

אויך ברויך מען לערנען טאקע [במקצוע שנלמד בה] דעס וואס מ'ברויך צו וויסן
[אויף] למעשה^{כג}.

כו

על כל פנים דארף איך שוין נישט מסביר זיין נאכאמאל די אלע פיר פתות [באופן
הנוגע לענייננו].

[נאך עס] דארף צו זיין יבואו אלו ויאגדו עם אלו, מ'ברויך דאס צוזאמענמען
אינאיינעם [כל בחינות הזמנים שלו במשך היום, לקשרם להתורה שבבמה"ד].
אז מ'זאל זיך נישט 'פארגעסן', ווען מ'גייט ארויס [ארבעטן, שהוא] א זאך וואס
ס'קאן זיין 'נישט קיין תורה און נישט קיין מצות', דארף מען וויסן [אויך דארט נישט צו
פארגעסן] אז ס'איז דא די בחינה פון תורה און פון מצות.

^{כג} וכמו שביאר רבינו באורך ביואל משה (ג, לו) וז"ל: והנה עיקר מצות תלמוד תורה היא לידע ההלכות על
בוריין, והאריך בשלחן ערוך התניא ה' תלמוד תורה (פ"ג בקונטרס אחרון) באריכות, דשני מצות יש בתלמוד
תורה, מצות והגית בו יומם ולילה (יהושע א, ח), שזה יוצאין אף בקריאת שמע שחרית וערבית (נדרים ח), אבל
מלבד זה יש מצות ידיעות התורה, ללמוד עד שידע כל התורה כולה, וזוה החמירו כל כך בעון ביטול תורה,
[וכן לענין שכרה אמרו] ותלמוד תורה כנגד כולם (פאה א, א). ומצות והגית בו יומם ולילה נדחית מפני מצות עשה
שאי אפשר לעשותה על ידי אחרים, ולא מצות ידיעת התורה דעדיפא מיניה, יעיי"ש שהאריך. • ומצות ידיעת
התורה היא לידע כל ההלכות על בוריין, כמו שכתב הרמב"ם (יסודי התורה ד, יג) שזה נקרא הויות דאביי ורבא
(סוכה כת), לידע האסור והמותר, וכיוצא בהם משאר המצות. והרא"ה בספר החינוך (מצוה תיט) כתב וז"ל, מצות
עשה ללמוד חכמת התורה וללמדה, כלומר כיצד נעשה המצות ונשמור ממנה שמנענו הקל ממנו, ולדעת גם כן
משפטי התורה על כיוון האמת וכו', ונכפלה מצוה זו במקומות רבים, שנאמר (ואתחנן ה, א) ולמדתם ועשייתם,
ולמען ילמדו (וייל לא, יב) וכו'. והרי שמצות תלמוד תורה הוא ללמוד באופן שיבוא לידי ידיעה הלכה למעשה
שבדעת התורה הק'.

ובשלחן ערוך יורה דעה (רמב, ל) בהלכות כבוד רבו וכו', כתב הרמ"א, ובימים אלו עיקר הרבנות אינו תלוי
במי שלמדו הפלפול והחילוקים שנוהגים בהם בזמן הזה, רק במי שלמדו פסק ההלכה והעיון, והעמידו על
האמת והיושר וכו'. והרי שגם רב תלמידי אינו נקרא אלא מי שלמדו דרך המביא לידי פסק הלכה, כי זו היא
ידיעת התורה, ההלכה הבוררה. • ואם כן אותן המבליים ימיהם בספרות כרסיות וברויות מן הלב, באופן שאי
אפשר לבא בדרך הלימוד הזה לידי בירור הוראה הלכה למעשה, אין זה ידיעת התורה. ועוד גרע מזה,
שכתשפיר אחר כך מורי הוראות על פי דרכם, מחריבין העולם בהוראותיהם הבנויות על קורי עכביש כדרך
לימודם, ומהפכין דברי אלקים חיים אף בדברים פשוטים וגלויים, בספרות שאין בהם ממש. • ואם כן אין ספק,
שכל מי שלמד כמה מסכתות "גמרא ותוספות וראשונים", צריך ללמוד גם "שלחן ערוך עם הנושאי כלים"
בעיון, לידע דרכי ההלכה. ובפטר 'האברכים' הממשיכים בתורתם גם אחר הנושאים, בודאי מחוייבין ללמוד
"שלחן ערוך" הרבה ביגיעה, עם הנושאי כלים, כנזכר לעיל. ואך הדי' חלקי שלחן ערוך עם הנושאי כלים המה
המאירים עינים בהלכה, לא זולת, כי הלא אין לנו רשות לפסוק שום הלכה בלא השלחן ערוך. וממילא שטרם
שלמד דברי השלחן ערוך אין לו ידיעה מה היא הלכה למעשה, ואין זה ידיעת התורה וכו'.

וכתב הראשית חכמה בהקדמה, שלכן נקרא תורה לשמה, כי שם התורה העצמי היא המעשה, שהרי היא
נקרא תורה לשון הוראה, להורות לאדם כיצד יעשה המצות, ואם אינו עושה, נמצא שם תורה בו לבטלה,
יעיי"ש. והרי שהתורה הזאת נקראת ככה בשביל שיש בה הוראה, אם כן הוי לימוד ההוראה תורה לשמה, שזה
שמה של תורה. הגם שיש הרבה בחינות בענין תורה לשמה כנודע, אבל גם זה אמת שהוא אחד התנאים,
שכשמו כן הוא, הוראה והלכה למעשה. • ועכ"פ זה ודאי כי המורים מתוך הקיצורים הן מבלי עולם, כאשר
הבאתי (ביו"א"מ שם, לה) וכו'. והבית יוסף כתב בהקדמתו לספרו בית יוסף באמצע דבריו, הבורח בספרי
הקיצורים זו דרך קצרה וארוכה, כי מעולם לא יוכל לדעת שום דין בהלכותו.

כז

נאָר כ'האַב מורא ס'איז פאַרקערט. ס'איז יבואו אַלֹו וַיֵּאָגְדוּ עִם אַלֹו [באופן] אַז מ'בינדט צונעזאָם [די תורה צו די ביזנעס, און] ווען מ'גייט אַרויס צו די ביזנעס פאַרגעסט מען גאָר אינגאַנצן צי מ'האַט עפעס עוסק געווען בתורה.

כח

תוכן דערפון:

ס'איז נאָך אַ נייע זאַך [חבורת התאחדות אברכים].

און איך הער 'שוין' [אַז] ס'איז שוין שוואַכער ווי ס'איז געווען [ביאת כל אחד לזמן הקבוע לתורה].

נו [הלא אמרו] אין לך חסידות כַּבְתָּחֶלְתוּ^{כז}, און אַז ס'איז 'שוין' בתחלתו אַזוי, וויאַזוי קען נאָך אויסזען ווייטער.

[איך הער] אַז מ'קומט נישט יעדער, דער עולם פעלט דאָך.

דעס איז זיכער 'אַן תּוֹרָה' און 'אַן מַצּוֹת', דעס אַז מ'קומט גאָרנישט [אין בית המדרש].

און ווען מ'קומט [יֵאָ], ברויך מען אויך זוכן מער, הן ביים לערנען, און הן ביים דאווענען.

כט

[ואין צריך לומר] דעס וואָס מ'רעדט [שיחת חולין] ווען מ'קומט דאווענען, דעס איז זיכער נישט קיין תּוֹרָה און נישט קיין מַצּוֹת, מ'רעדט נישט פון קיין תּוֹרָה און פון קיין מַצּוֹת, געוויינטליך, [נאָר] געוויינטליך איז עס דְּבָרִים בְּטָלִים.

ל

און דער תּכָּלִית דערפון איז, מ'זאָל עפעס אויפטון.

מ'זאָל בלייבן ביי איידלקייט, מ'זאָל נישט נַתְּגַשֵּׁם ווערן.

הן אין דער הִנְהָגָה [והמדות], מ'זאָל זיך אַכטונג געבן [להתנהג] ווי מ'דאַרף זיך אויפצופירן.

[און הן] ווי כ'האַב פריער געזאָגט (באות כה), מ'זאָל זוכן מ'זאָל לערנען אַ געוויסע הִלְכָּה [הנוגע למעשה] וואָס מ'ברויך צו וויסן.

די צייט וואָס מ'לערנט [שוין יאָ] דאַרף מען קוֹבֵעַ זיין [צו לערנען] דעס וואָס אַ איד ברויך צו וויסן, פאַר אַ אינגערמאַן, [כדי] מ'זאָל זיך איינזאַפן אין זיך די הִנְהָגָה פון תּוֹרָה און פון מַצּוֹת. און די מְדוּת טוֹבוֹת וואָס אַ איד ברויך צו האָבן.

לא

[ויענין המדות טובות] דאָס איז דער שוֹרֶשׁ [הקדושה].

[ווי] רבי חיים וויטאַל זאָגט אין שער הקדושה^{כח}, ס'שטייט נישט אַרויס אין די תורה הקדושה די מְדוּת, [והטעם] פאַרוואָס, זאָגט ער ווייל מ'קאָן נישט צוקומען צו די תּוֹרָה הַקְדוּשָׁה, אַן מְדוּת טוֹבוֹת.

^{כז} כדלהלן באות נו, בשם הרוקח.

^{כח} בשערי קדושה למהרש"ו המיוסד על תיקון המדות, כתב (כח"א, שער ב) וז"ל: והנה ענין המדות הן מוטבעות באדם בנפש השפלה הנקראת יסודית, הכלולה מארבע בחינות, הדומם והצומחת והבהמית והמדברת, כי גם הן מורכבות מטוב ורע. והנה בנפש הזה תלויות המדות הטובות והרעות, והן כסא ויסוד ושורש אל הנפש העליונה

מדות טובות איז דער פונדאמענט, דאָס איז דער פונדאמענט פון אַלעמען, [נאָר] דורך מדות טובות.

לב

[און] איינער דעם אנדערן ברויך מחזק זיין אין דרך התורה, און אין אידישקייט, ס'זאל זיין יבואו אלו ויאגדו עם אלו צום גוטן, נישט חלילה פארקערט.
[און] מ'זאל זיך 'בינדן' צו יענעם זמן [שקבעו ללמוד תורה ברכים בבית המדרש, בכל בוקר וערב].

לג

די מדות דאָס איז דער שורש פון אידישקייט.
[נאָר] עקסטערדעם איז נאָך אַן אנדערע מעלה אויך [וואָס ס'איז דאָ] נאָך אויך דערניצן, עקסטערדעם וואָס ס'איז פאַר זיך אליין דער פונדאמענט פונעם גאנצן אידישקייט, איז עס נאָך פאַרבינדן מיט אַן אנדערע זאך, ס'איז פאַרבינדן מיט חלול השם [און קדוש השם].
[ווי] די גמרא זאָגט¹², אַז איינער איז קורא וְשונה, און [ער] איז חלילה בועט פֿרבו וּבמי שְׁגודל מִמֶּנּוּ בַּחֲכָמָה וּבִמְנִינִן, זאָגט מען אוי לו לזה שְׁלֵמְדוֹ תוֹרָה. און אַז נישט, זאָגט מען אַשְׁרֵי זה שְׁלֵמְדוֹ תוֹרָה.
[וכמו כן כהיום, אם אין מתנהגין כראוי] נו וואָס זאָגט מען, אַז יונגעלייט וואָס זענען אויפגעצויגן על בְּרַכֵּי הַתּוֹרָה, איבערהויפט נאָך - איך וויל נישט זאָגן, נאָך אין אַזאַ מָצָב אַזוי ווי ס'זעט אויס [די מצב העולם והדור] - זיי זענען סאַקמיר'ע חסידים, [אם ח"ו] לא יתנהגו כראוי, אם כן] נו וואָס זאָגט מען דערנאָך? זאָגט מען אוי לו [למי שגידלו, ונמצא] ס'איז אַ חלול השם אויכעט.
און [חלול השם] דאָס איז דאָך שוין מער פון אַלע עֲבֵרוֹת¹³.

השכלית אשר בה תלויין תרי"ג מצות התורה, כנזכר לעיל בשער ראשון. ולפיכך אין המדות מכלל התרי"ג מצות, ואמנם הן הכנות עקריות אל תרי"ג המצות בקיומן או בביטולם, יען כי אין כח בנפש השכלית לקיים המצות על ידי תרי"ג איברי הגוף, אלא באמצעות נפש היסודית המחוברת אל הגוף עצמו, בסוד (אחרי יי, יד) כי נֶפֶשׁ כָּל בָּשָׂר 'דָּמו' בִּנְפֻשׁוֹ הוּא, ולפיכך ענין המדות הרעות קשים מן העבירות עצמן מאד מאד.

¹² בגמרא יומא (פז): היכי דמי חילול השם וכו'. אביי אמר, כדנתיא וְאֵהָבָת את ה' אֱלֹקֶיךָ, שיהא שם שמים מתאהב על ירך, שיהא קורא וְשונה ומשמש תלמידי חכמים, ויהא משאו ומתנו בנחת עם הבריות. מה הבריות אומרות עליו, אשרי אביו שלמדו תורה, אשרי רבו שלמדו תורה, אוי להם לבריות שלא למדו תורה, פלוני שלמד תורה ראו כמה נאים דרכיו, כמה מתוקנים מעשיו, עליו הכתוב אומר (ישעי' מט, א) וְיֵאמָר לִי עַבְדִּי אֶתָּה יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר בָּךְ אֶתְּפָאֵר. ○ אבל מי שקורא וְשונה ומשמש תלמידי חכמים, ואין משאו ומתנו באמונה, ואין דבורו בנחת עם הבריות, מה הבריות אומרות עליו, אוי לו לפלוני שלמד תורה אוי לו לאביו שלמדו תורה אוי לו לרבו שלמדו תורה, פלוני שלמד תורה ראו כמה מקולקלין מעשיו וכמה מכוערין דרכיו, ועליו הכתוב אומר (יחזקאל לו, ב) בְּאֶמְרֵי לֵהֶם עַם ה' אֵלֶּה וּמֵאֲרָצוֹ יָצְאוּ - ובגמרא ברכות (יז): מרגל'א בפומיה דרבא, תכלית חכמה, תשובה ומעשים טובים. שלא יהא אדם קורא וְשונה, ובוֹעֵט בְּאֵבִיו וּבִקְאָמוֹ וּבִרְבּוֹ וּבְמִי שֶׁהוּא גְדוֹל מִמֶּנּוּ בַּחֲכָמָה וּבִמְנִינִן, שנאמר (תהלים קיא, י) רִאשִׁית חֲכָמָה יֵרָאֵת ה' שֶׁכֶּל טוֹב לִקְל עֲשִׂיהֶם וכו'.

¹³ כמבואר במשנה דאבות (ד, ד): אחד שונג ואחד מזיד בחילול השם.
ובגמרא יומא (פז): עבר על עשה, ושב, אינו זו משם עד שמוחלין לו וכו'. עבר על לא תעשה ועשה תשובה, תשובה תולה ויום הכפורים מכפר וכו'. עבר על כריתות ומיתות בית דין ועשה תשובה, תשובה ויום הכפורים תולין ויסורין ממרקין וכו'. אבל מי שיש חילול השם בידו, אין לו כח בתשובה לתלות, ולא ביום הכפורים לכפר, ולא ביסורין למרק, אלא כולן תולין ומיתה ממרקת וכו'.

ובגמרא קידושין (מ): נוט לו לאדם שיעבור עבירה בסתר, ואל יחלל שם שמים בפרהסיא וכו'. ○ תנן התם אין מקפין בחילול השם, אחד שונג ואחד מזיד. מאי אין מקפין? אמר ר' זוטרא שאין עושים כחונוני (פירש"י:

לד

ביאור הפסוק בפרשת דברים:

וַתִּקְרְבוּן אֵלַי בְּלִכְמִי וְגו', וַיִּיטֹב בְּעֵינֵי הַדָּבָר

בפסוק וַתִּקְרְבוּן אֵלַי בְּלִכְמִי. פירש רש"י בערבוביא. דבמתן תורה נאמר וַתִּקְרְבוּן אֵלַי כָּל רָאשֵׁי שְׁבִטֵיכֶם וְזִקְנֵיכֶם, אותה קריבה היתה הוגנת, ילדים מכבדים את הזקנים וזקנים מכבדים הראשים. אבל כאן במרגלים היה בערבוביא, ילדים דוחפין הזקנים וזקנים דוחפין הראשים

איך האב געזאגט (פֿשט).

ס'שטייט אין פסוק (דברים א, כב) וַתִּקְרְבוּן אֵלַי בְּלִכְמִי, ביי די מרגלים, וַתִּקְרְבוּן אֵלַי בְּלִכְמִי, אלע זענט עטס געקומען אינאיינעם אז נשְׁלַחָה אַנְשִׁים לְפָנֵינוּ. זאגט רש"י^כ, זיי זענען געקומען אינאיינעם, [ובא הכתוב לומר כי] נישט אַזוי ווי מ'ברויך איז עס געווען.

[ווייל] ווען מ'איז געקומען זאגן [פאר משה רבינו (ואתחנן ה, כד) קרב אֶתְּה וּשְׁמַע אֶת כָּל אֲשֶׁר יֹאמַר ה' אֱלֹהֵינוּ] וְאֵת תְּדַבֵּר אֵלֵינוּ, דארט שטייט אַנדערש, שטייט (שם, כ) וַתִּקְרְבוּן אֵלַי וְגו' רָאשֵׁי שְׁבִטֵיכֶם וְזִקְנֵיכֶם, זאגט רש"י [אותה קריבה] דעס איז געווען הוגנת. ווען זיי זענען געקומען פארלאנגען פון אים א דבר אמת, זענען געווען ילדים מכבדים האבן מכבד געווען את הזקנים, און די זקנים זענען מכבד געווען די ראשים. און דא אט, ווען זיי זענען געקומען ביי די מרגלים, זענען זיי געקומען בערבוביא, וַתִּקְרְבוּן אֵלַי בְּלִכְמִי.

לה

קושיא א – בפרשת דברים

למה דריש כאן מתיבת "כולכם" לגרענותא, והלא מצינו שהוא נדרש גם לטובה, וכגון בפסוק אתם נצבים היום 'כולכם', שדרשו במדרש אימתי כשתהיו אגודה אחת כולכם

א) (ועל זה יש לדקדק, שהרי מצינו) לכאורה [לשון "כולכם" לטובה, וכדכתיב] אֲתֶם נִצְבִּים הַיּוֹם בְּלִכְמִי, זאגט דאך דער מדרש^{כט}, דעמאלטס וועט עס האבן א קיום, אַז ס'וועט זיין כולכם באגודה אחת.

[וואס כן בלשון] "כולכם" לכאורה איז דאך א מעלה, אַז מ'איז באגודה אחת. און דא דרש'ן איך עפעס פון דעם "כולכם", דרש'ן איך עפעס אַז ס'איז געווען עפעס אַז ערבוביא, נערים וזקנים.

אין עושין לו כחוננוי המקיף לאדם פעמים רבות וגובה כל הקפותיו יחד, אין עושין כך מלמעלה למחללי השם, אלא נפרעין מיד. מר בריה דרבנא אמר, לומר שאם היתה שקולה מכרעת [שאם היתה כף המאונים שקולה, ויש באחד הענות חילול השם, מכריע את הכף לחובה. והאי מקיפין לשון עיני, כמו אין מקיפין בכוני (חולין מ), אקפינו ואידמו (שם ג), שמקריב זו אצל זו ומעיין אם דומות].

ובגמרא סנהדרין (פב): וַיִּרְא פִּינְחָס בֶּן אֶלְעָזָר (כלק כה, ז), מה ראה וכו', שמואל אמר ראה שאין חכמה ואין תבונה ואין עצה נגד ה', כל מקום שיש חילול השם אין חולקין כבוד לרב. [וכן נפסק בשלחן ערוך (יו"ד רמב, יא)].
^{כב} ברש"י דברים (א, כב): וַתִּקְרְבוּן אֵלַי בְּלִכְמִי. בערבוביא. ולהלן הוא אומר (שם ה, יט) וַתִּקְרְבוּן אֵלַי כָּל רָאשֵׁי שְׁבִטֵיכֶם וְזִקְנֵיכֶם וַתִּקְרְבוּן אֵלַי בְּלִכְמִי וְגו', אותה קריבה היתה הוגנת, ילדים מכבדים את הזקנים ושלחום לפניהם, וזקנים מכבדים את הראשים ללכת לפניהם. אבל כאן, וַתִּקְרְבוּן אֵלַי בְּלִכְמִי, בערבוביא, ילדים דוחפין את הזקנים וזקנים דוחפין את הראשים.

^{כט} בילקוט שמעוני ריש נצבים (רמז תתקמ): דבר אחר אֲתֶם נִצְבִּים, אימתי, כשתהיו אגודה אחת, היום "כולכם". בנוהג שבעולם, אדם נוטל אגודה אחת של קנים בבת אחת, שמא יכול לשברם, ואילו אחת אחת, אפילו תינוק יכול לשברם. וכן אתה מוצא שאין ישראל נגאלין עד שיהיו אגודה אחת, שנאמר (ירמ' ג, יח) יִלְכּוּ בֵּית יְהוּדָה עַל בֵּית יִשְׂרָאֵל וַיָּבֹאוּ יַחְדָּו מֵאֶרֶץ צָפוֹן.

לו

קושיא ב - בפרשת דברים

ובפסוק וַיִּטֵּב בְּעֵינֵי הַדָּבָר פִּירֵשׁ רש"י, בעיני, ולא בעיני המקום. וקשה דאם בעיניו הוטב הדבר, אם כן למה אמרה בתוך דברי התוכחה שאמר לישראל. וכן הקשה רש"י בעצמו

לכאורה, דער פסוק זאָגט (דברים שם, כג) **וַיִּטֵּב בְּעֵינֵי הַדָּבָר**, [ופירש רש"י] **בעיני, ולא בעיני המקום**.

ב) פרעגן דאָך אַלע די קשיא'ל, [אויב] אַז דאָס איז געווען אַ נישט גוטע זאך, ער האָט עס געזאָגט אין די דברי תוכחה, [אם כן האידן] צום סוף האָט ער געזאָגט [וַיִּטֵּב בְּעֵינֵי הַדָּבָר] אַז ס'איז מיר געפעלן. נו האָט ער דאָך אויכעט [עס געוואָלט], האָט ער דאָך אויך דאָ געזינדיגט אין דעם, [וואס כן] וואָס האָט ער זיך פאַררופן [לתלות החטא בהם, וואָס האָט ער] געהאַט צו 'אידן' אַ טענה.

לז

קושיא ג - בפרשת דברים

ובאור החיים הק' מתיר, כי הם הטעו את משה לשלוח מרגלים בכוונה טובה, ולזה הוטב בעיני משה, אבל הם במחשבתם היתה כוונתם לרעה

מ'ענטפערט טאַקע, זיי זאָגן, ווי דער אור החיים הקדוש ברענגט דאָך^ל - [ער] שמועסט דאָך דערפון - דעם מדרש^ל, אַז זיי האָבן אים אויסגעפאַפט, זיי האָבן געזאָגט זיי גייען זוכן [מקום הטמנות ממנום, כדי שלא יחא] דבר ה' בטל, דער בורא כל עולמים האָט געזאָגט אַרץ מְלֵאָה [כָּל טוֹב], און זיי וועלן אויפזוכן די אוצרות, און מיט דעם האָבן זיי אים אַריינגענאַרט.

לח

אבל הא גופא תמוה היא, האידן שייך הדבר שעלתה בידם להטעות את משה רבינו

ג) [נאָר] דאָס גאַנצע איז דאָך עפעס אַ חידוש, וואָס הייסט משה רבינו'ן האָט מען געפאַפט? משה רבינו'ן קען מען עפעס אַזוי פאַפן? מ'קען נישט פאַפן משה רבינו'ן!

לט

קושיא ד - בפרשת דברים

ואף אם היה כן, מה לו להזכיר זאת בתוכחה, מה שגם בעיניו הוטב הדבר

ד) און [וואָס עפעס הוצרך לספר להם זאת, ווען] ער האָט זיי געזאָגט תוכחה, האָט ער

^ל וכמו שגם רש"י בעצמו הקשה כן (וכן שאר מפרשים). וז"ל רש"י (דברים א, כג): **וַיִּטֵּב בְּעֵינֵי הַדָּבָר**. בעיני, ולא בעיני המקום. ◦ ואם בעיני משה היה טוב, למה אמרה בתוכחות. משל לאדם שאומר לחבירו מכור לי חמורך זה, אמר לו הן, נותנו אתה לי לנסיון, אמר לו הן, בהרים וגבעות, אמר לו הן, כיון שראה שאין מעכבו כלום, אמר הלווקח בלבד, בטוח הוא זה שלא אמצא בו מום, מיד אמר לו טול מעותיך ואיני מנסה מעתה. אף אני הודיתי לדבריהם שמה תחזורו בכם כשתראו שאיני מעכב, ואתם לא חזרתם בכס.

^{לא} באור החיים הק' (דברים שם): **וַיִּטֵּב בְּעֵינֵי הַדָּבָר**. פירוש לפי טעם שאמרתם וַיַּחֲפְרוּ לָנוּ [את הארץ], ואמרו ז"ל (בילקוט שלח, הובא להלן) שהכוונה היא שישלחו המרגלים לראות החפירות שטומנים הכנענים ממנום בהם. ואמרו **בְּעֵינֵי**, פירוש אני שעניי בשר לי, אבל בעיני בוחן לבבות לא. ועיין מה שכתבתי בפרשת שלח לך.

^{לב} בילקוט שמעוני ריש שלח (רמז תשמב): אמרו ישראל, משה רבינו נִשְׁלַח אֲנָשִׁים לִפְנֵינוּ, אמר להם למה, אמרו לו שכבר הבטיחנו הקב"ה ואמר לנו שאנו נכנסים לארץ כנען ויורשין כל טוב, שנאמר (דברים ו, יא) וּבְתִים מְלָאִים כָּל טוב, והרי שמעו שאנו נכנסים והם עושין בהן בתי מטמניות, אם מטמנים הן את ממונם ואנו נכנסין ולא נמצא כלום, נמצא דברו של הקב"ה בטל, אלא ילכו מרגלים לפנינו. ויראו לנו את הארץ אין כתיב כאן, אלא וַיַּחֲפְרוּ לָנוּ, ילכו ויעמדו על מה שחפרו בארץ. כיון ששמעו כן נלכד בידן, שנאמר **וַיִּטֵּב בְּעֵינֵי הַדָּבָר**, זהו שאמר הכתוב (תהלים עח, ז) וַיִּשְׁמְרוּ בְּאַלְקִים כְּסֵלָם וגו', מהו כְּסֵלָם, מחשבתם, שנאמר (ויקרא ד, ג) אֲשֶׁר עַל הַכִּסֵּי, ורביתנו אמרו טפשותן, שנאמר (קהלת ד, ה) הַכִּסֵּי חֲבִק אֶת יָדָיו.

זיי דערציילט אַ מעשה אַז מיר איז עס געפעלן, ער זאָגט עס אין די תוכחה [מה שהם הטעו את משה לפי פירוש האור החיים הק'].

צו דער תוכחה גיהער דאָך עס אַודאי נישט, אַז וַיטב בְּעֵינַי ולא בעיני המקום.

מ

הקדמה ליישוב הקושיות בפרשת דברים

ברש"י פרשת שלח: חיייהם שאני נותן להם מקום לטעות בדברי המרגלים. וצריך ביאור הלשון "חיייהם"

נאָר וואָס'זשע דען, לעולם כ'האָב שוין געזאָגט אַסאָך מאָל, כ'האָב אַמאָל געטייטשט מיט דעם [לשון רש"י בפרשת שלח]^{לג} חיייהם שאני נותן להם מקום לטעות בדברי המרגלים.

[ווי] דער מדרש זאָגט דארט^{לד}.

אני אמרתי להם שהיא טובה, און צום סוף זאָגן זיי מ'זאָל שיקן מרגלים, האָט ער געזאָגט חיייהם, אפשר אַז כ'וועל זיי זאָגן אַז ניין וועלן זיי דאָך מיינען .. [שאינה טובה], חיייהם שאני נותן להם מקום לטעות.

[וצ"ב הלשון] וואָס עפעס "חיייהם". [דאם הכוונה שהוא לשון שבועה, היה לו ליטבע בחיי המקום, ולא בחיי ישראל].

מא

אמנם הנה במדרש שהוא מקור דברי רש"י מבאר על פי משל, דהקב"ה אמר לישראל טובה הארץ, והם לא האמינו, אלא אמרו נשלחה אנשים לפגינו, אמר הקב"ה אם מעכב אני עליהם הם אומרים לא טובה הארץ, אלא ראו אותה, ובשבועה שאין אחד מהם נכנס לתוכה אלא לבניהם אני נותנה

[נאָר] דער מדרש זאָגט אַ מָשַׁל מער באריכות^{לד}, רש"י ברענגט עס [נאָר] בקיצור. איינער האָט אָנגעטראָגן אַ שידוך [לבנו], האָט ער געזאָגט איך וויל זי זען. האָט ער געזאָגט דו גלייבסט מיר נישט? וועל איך דיר ווייזן [שתוכל לראות כי אמת דיברתי],

^{לב} ברש"י שלח (יג, ב): שְׁלַח לָךְ. לדעתך, אני איני מצוה לך, אם תרצה שלח. לפי שבאו ישראל ואמרו נשלחה אנשים לפגינו, כמה שנאמר ותקרבון אלי כלכם וגו', ומשה נמלך בשכינה. אמר, אני אמרתי להם שהיא טובה, שנאמר (שמות ג, ח-ט) אֶעֱלֶה אֲתָכֶם מֵעֵנִי מִצְרַיִם [אל ארץ טובה ורחבה אל ארץ זבת חלב ודבש], 'חיייהם' שאני נותן להם מקום לטעות בדברי המרגלים, למען לא יירשעה.

^{לד} בתנחומא שלח (סימן ה) [וכי' במדבר רבה (טז, ז)]: שְׁלַח לָךְ אֲנָשִׁים, אַע"פ שאמר הקב"ה למשה שְׁלַח לָךְ אֲנָשִׁים, לא היה מן הקב"ה שילכו, למה, שכבר אמר להם הקב"ה שבחה של ארץ ישראל, שנאמר (דברים ח, ז) כי ה' אֱלֹהֶיךָ מְבִיאָךְ אֶל אֶרֶץ טוֹבָה, ועד שהן במצרים אמר להם (שמות ג, ח) וְאֶרֶד לְהַצִּילוֹ מִיַּד מִצְרַיִם וְיִהְיֶה לָּהֶם מִן הָאָרֶץ הַהוּא אֶל אֶרֶץ טוֹבָה וְרַחֲבָה וְכו', ומה הוא אומר שְׁלַח לָךְ אֲנָשִׁים, אלא ישראל הן בקשו דברים הללו. שבשעה שהגיעו [לירוש] את התחומים, אמר להם הקב"ה (דברים א, כא) רָאָה נָתַן ה' אֱלֹהֶיךָ לְפָנֶיךָ אֶת הָאָרֶץ עֲלֶה רִשְׁוֹ, באותה שעה נתקרבו כל ישראל לפני משה, שנאמר ותקרבון אלי כלכם וכו', שלא האמינו וכו'. רבי יהושע אומר מָשַׁל למה היו ישראל דומין, למלך שזמן לבנו אשה נאה בת טובים ועשירה שאין כמותה בעולם, אמר ליה המלך זמנתי לך אשה נאה בת טובים ועשירה שאין כמותה בעולם, אמר לו הכן אלך ואראה אותה, שלא היה מאמין באביו. מיד הוקשה הדבר והרע לאביו, אמר אביו מה אעשה, אם אומר לו איני מראה אותה לך, עכשיו הוא אומר כעורה היא לפיכך לא רצה להראותה, לסוף אמר ליה ראה אותה ותדע שלא כזבתי לך, ובשביל שלא האמנת בי קונם שאין אתה רואה אותה בביתך, אלא לבנך אני נותנה. וכך הקב"ה אמר לישראל טובה הארץ, ולא האמינו, אלא אמרו נשלחה אנשים לפגינו, אמר הקב"ה אם מעכב אני עליהם הם אומרים לא טובה הארץ ולכן לא הראה אותה לנו, אלא ראו אותה, ובשבועה שאין אחד מהם נכנס לתוכה אלא לבניהם אני נותנה, שנאמר (שלה יד, כג) אִם יֵרְאוּ אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאֲבֹתָם, ואומר (דברים א, טז) וְטַפְכֶּם אֲשֶׁר אֲמַרְתֶּם לְבִי יִהְיֶה הֵמָּה יָבֹאוּ וגו'. כיון שאמרו למשה נשלחה אנשים לפגינו, התחיל משה עומד ותוהא, אמר אי אפשר לי לעשות דבר עד שאמלך בהקב"ה, הלך משה ונמלך ואמר ליה כך וכך בניך מבקשים, אמר לו הקב"ה, משה אין זו תחלה להם, עד שהן מצרים הלעיגו לי, שנאמר (הושע ז, טז) זֶלַעַם בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם, למודים הם בכך, לכך אני איני צריך, שהרי כתוב (דניאל ב, כב) יָדַע מָה בְּחֻשְׁבָּאֵן וגו', אמר לו הקב"ה יודע אני מה הן אומרים, אלא אם בקשת שְׁלַח לָךְ אֲנָשִׁים, לך לעצמך וכו'.

נָאָר וויסן זאָלסטו אַז פאַרדעם [שלא האָמנָה לוי], כּוועל עס נישט געבן פאַר דיר, נאָר שפּעטער פאַר אַן אַנדערן, צי פאַר דיינע קינדער. אַזוי האָט ער געזאָגט. [והנמשל], דער בורא כל עולמים האָט געזאָגט עטס גלייבט מיר נישט? וועט עטן נישט קומען [לארץ ישראל, אלא לטפכם אתננה].

מב

קען זיין דאָס איז [דער לשון] "חַיִּיהֶם" (וכדלהלן באות מה).

מג

והנה לפי המדרש נמצא דלעולם כבר לא היו ראויים ליכנס לארץ, עבור השאלה שביקשו מרגלים, אף מרם ששלחו אותם. אלא שע"י שילוח המרגלים ניתוסף להם עוד עיכוב מ' שנה במדבר, ואיחור כניסתם לארץ ווייל לעולם האָבן זיי שוין נישט געדאַרפט צו גיין קיין ארץ ישראל, ווייל זיי האָבן פאַרלאַנגט דאָס, פאַר דעם אַליין האָט דאָס געברויכט צו זיין^ל [שישאריו במדבר, וכמבואר בהמשל שמביא המדרש].
נאָר דורך די מרגלים, [שנגזר עליהם] יום לְשָׁנָה, איז געבליבן [שנתעכבו עוד] פערציג יאָר.

מד

ומוזה יצא להם טובה, כי נתעכבו במדבר מ' שנה ועסקו בתורה, ועי"ז נבלעה התורה בנופם, וכמבואר במכילתא ריש בשלח

און די פערציג יאָר - זאָגט דאָך דער מדרש^ל - האָבן זיי געדאַרפט צו בלייבן [כדי שתהא התורה נבללת בגופן]. וואָרן ווען זיי קומען קיין ארץ ישראל [וואָלט געווען] זה פונה לכרמו וזה פונה לזיתו, [און] תורה מה תהא עליה.
זיי האָבן נאָך געדאַרפט [בלייבן אין מדבר מ' שנה, כדי] זיי זאָלן נתעצם ווערן מיט די תורה^ל.

מה

והנה התורה הוא "חיים" אורך ימים, וזה שאמר הקב"ה "חיים" שאני נותן להם מקום לטעות בדברי המרגלים, והיינו לצורך חיים שהיא התורה הק', לכן אסכב ענין המרגלים כדי שיתעכבו ישראל במדבר ויתעצמו בתורה מ' שנה

[והנה] די תּוֹרָה הַקְדוּשָׁה איז דאָך דאָס 'חיות', אָן דעם איז דאָך גאַרנישט.

האָט דער בורא כל עולמים געזאָגט: אני אמרתם להם שהיא טובה, [און] אַז זיי ווילן נישט, לעולם העטן זיי שוין נישט געדאַרפט צו גיין, נאָר "חַיִּיהֶם", זייער חיות וועט זיין, שאני נותן להם מקום לטעות בדברי המרגלים למען לא יירשוה, זאָלן זיי

^ל דמחמת עצם חסרון אמונתם שלא האמינו בדבריו יתברך ובקשו לשלוח מרגלים, כבר לא היו ראויים ליכנס לארץ, אלא שעל ידי המרגלים נסתבב להם גזירת יום לשנה, ונתארך הזמן גם להנכנסים לארץ להתעכב במדבר עד סוף ארבעים שנה. (דברי יואל).

^ל במכילתא ריש בשלח: לא הביאן הקב"ה דרך פשוטה לארץ ישראל, אלא דרך המדבר. אמר הקב"ה, אם אני מביא עכשיו את ישראל לארץ, מיד מחזיקים אדם בשדה ואדם בכרמו, והן בטלים מן התורה. אלא אקיפם במדבר ארבעים שנה, שיהיו אוכלין מן ושוותין מי הבאר, והתורה נבללת בגופן. מכאן היה רבי שמעון אומר לא ניתנה התורה לדרוש אלא לאוכלי המן, ושוין להם אוכלי תרומה.

^ל וכבר ביארנו במקום אחר (ע"י דברי יואל יתרו עמוד צ, ושלח עמוד שטט, ועוד) דגם זה גופא היה מפני שלא היו ראויים, דאלמלי היו ישראל בבחינת עושים רצונו של מקום בשלימות היתה מלאכתן נעשית על ידי אחרים כמבואר בגמרא (ברכות לה: מהפסוק וְעָמְדוּ זָרִים וְרָעוּ צִאֲנָכֶם (ישע"י סא, ה), והיו יכולין ליכנס לארץ מיד, באין חשש שיפנו לכרםם ולזיתם והיו בטלים מן התורה. ורק ע"י חסרון אמונתם שביקשו לשלוח מרגלים אבדו מעלתן להיות מלאכתם נעשית על ידי אחרים, ולכן הוכרחו במדבר מהטעם שאמרו במדרש כדי שתבלל התורה בגופן. (דברי יואל).

דארטן בלייבן פערציג יאָר אין דער מִדְבָּר, [און] אפילו די טפֿכֿם וואָס זיי וועלן גיין שפעטער, זאָלן אויך וואָרטן, כדי מ'זאָל נתעצם ווערן [מיט די תורה].
איז 'דאָס' דאָס חיות, וואָס זיי וועלן נישט גיין. ס'איז געווען מן השמים.

מו

איך האָב געזאָגט נאָך אַן אַנדערן פֿשט^{לח}, "חִייהֶם" אַז זיי וועלן אויפשטיין צו 'תַּחֲתֵי הַמַּתִּים', דורכדעם וואָס משה רבינו איז געבליבן אין דער מִדְבָּר^{לט}.
[נאָר] איך וויל נישט היצט מאַרירן זיין אין דעם.

מז

[על כל פנים] דער תַּמְצִית הַדְּבָרִים [איז], אַז דאָס איז געווען מן השמים, דער בורא כל עולמים האָט געזען אַז דאָס ברויך אַזוי צו זיין, [ווייל וויבאַלד] אַז זיי האָבן 'געוואָלט' [ולא היו ראויים ליכנס לארץ], האָט מען געברויכט צו שיקן [ליתן להם מקום לטעות, כדי שיתעכבו במדבר ויתעצמו בתורה].

מח

ישוב קושיא א-ג - בפרשת דברים

והנה מצינו בגמרא שאמרו על ר' יוחנן בן זכאי שנעלם ממנו החכמה לפי שעה מה להשיב להקיסר, דעל זה נאמר מְשִׁיב חֲכָמִים אַחֹר. וביאר המהרש"א דעון הדור גרם שסיבבו בן מן השמים, בכדי שיוכל להתקיים החורבן [והנה] ס'שטייט ביי רבי יוחנן בן זכאי^מ, מְשִׁיב חֲכָמִים אַחֹר וְדַעְתָּם [יספֿל] (ישעי' מד, כה), וואָרן ער העט גיווען געדאַרפט צו זאָגן מ'זאָל היצט אָפּלאָזן ירושלים, און ער האָט פֿאַרלאַנגט נאָר [יְכַנֶּה וחכמיה].

זאָגט דער מהרש"א^{מא}, פֿאַרוואָס מְשִׁיב חֲכָמִים אַחֹר, רבי יוחנן בן זכאי האָט [דען] נישט פֿאַרשטאַנען. נאָר ס'איז געווען אַזוי מן השמים, ווייל דאָס חורבן האָט געברויכט [דעמאָלטס] צו זיין, האָט אים דער בורא כל עולמים צוגענומען^{מב} [בחינת החכמה באותה שעה] כדי ס'זאָל זיין [וואָס ס'האָט געדאַרפט צו זיין, דהיינו החורבן ירושלים].

מט

- איך האָב דעם שִׁבְת געזאָגט^{מב} [כעין זה, לבאר הטעם פֿאַרוואָס] ביי יהושע'ן [שלא

^{לח} עיין באורך בדברי יואל פרשת שלח (עמוד שמו, סוד).

^{לט} כמבואר בכמה מדרשים. ומהם בדברים רבה (ב, ט): כִּי לֹא תַעֲבֹר אֶת הַיַּרְדֵּן הַזֶּה (ואתחנן ג, כו), אמר לו הקב"ה למשה, אַם אַתָּה נִקְבֵּר כֹּאֵן אַעֲלֶךְ, בְּזוֹכוֹתָ הֵן בְּאִין עֲמֶךְ. אמר רבי לוי, למה הדבר דומה, לאחד שנתפזרו מעותיו במקום אפילה, אמר אם אומר אני האירו לי שאקבץ מעותי אין בריה משגחת עלי, מה עשה, נטל זהוב אחד והשליך בתוכם, והתחיל צוות ואומר האירו לי, זהוב אחד היה לי ונפל ממני כאן, והאירו לו. מה עשה, משנטל את הזהוב אמר להן בחייכם המתינו לי שאלקט את המעות, וליקטן, בזכות הזהוב נתלקטו המעות. כך אמר לו הקב"ה למשה, אַם נִקְבֵּר אַתָּה אַעֲלֶם בַּמִּדְבָּר הֵן בְּאִין בְּזוֹכוֹתָ וְאֵת בֶּא כְּרֹאשְׁךָ, שְׁנֵאמַר (ברכה לג, כא) וַיֵּרָא רֹאשִׁית לֹא [כִּי שֶׁם חֶלֶקְךָ מִחֶקֶק סְפוּן] וגו' וַיֵּתֵא רֹאשִׁי עִם.

^מ בגמרא גיטין (דף נו) מובא העובדא שרבן יוחנן בן זכאי יצא מירושלים ע"י תחבולות כדי לדבר עם נירון קיסר שצר על ירושלים (סמוך לחורבן בית שני), ואמרו שם חז"ל: שאמר לרבי יוחנן בְּעֵי מִינְאֵי מִיָּדִי דְאֵתֵן לָךְ, אמר ליה תֵּן לִי יְכַנֶּה וְחֲכָמִיָּה [שלא תחריב יְכַנֶּה, ולא תהרוג חכמיה], וְשׁוֹשִׁילְתָּא דְרַבִּין גְּמַלְיָאֵל [משפחת הנשיא שלא תהרגם, שלא תכלה שולטנות בית דוד] וכו'. קְרִי עֲלֵיהָ רַב יוֹסֵף וְאִיתִּמָּא רַבִּי עֲקִיבָא, מְשִׁיב חֲכָמִים אַחֹר וְדַעְתָּם יִסְפֿל, אֲבַעֵי לְמִימְרָא לִיהָ לְשִׁבְקִינָהּ הָדָא זִמְנָא. והוא סבר [רבן יוחנן], דלמא כולי האי [דלישבק לירושלים] לא עביד [ליה], והצלה פורתא נמי לא הוי, [הלכך] בעינא מיניה הא, דתיהוי הצלה פורתא.

^{מא} במהרש"א גיטין (נו: סוד"ה אילה): ואמר משיב חכמים כו'. רצה לומר, דעון אנשי העיר הוא הגורם שהקב"ה משיב חכמים גו', שלא יהיה להם דעת להשיב.

^{מב} הכוונה למה שאמר רבינו 'ביום טוב', בסעודת יום א' דסוכות. ונדפס באורך בדברי יואל לסוכות (אות כ), שביאר שם רבינו מדוע לא התאמץ ירושע לבטל יצרא דעבודה זרה עד שבאו עזרא ואנשי כנסת הגדולה

ביקש רחמים) אַקעגן (ביטול) יצר הרע (דעבורה זרה, ורק בימי עזרא זכו לבטלו שהיה אז הזמן המסוגל לזה, אבל קפיד קרא על יהושע שלא ביטל בדורו (כמבואר בערכין לב): יען כי יהושע היה בידו לשנות הזמנים ולהביא את הזמן המסוגל לביטול עבודה זרה).

וביאתי דמה שלא ביטלו יהושע, הוא יען כי ס'איז אויך געווען אזוי מן השמים, לפי שזון הדור גרם שלא התבונן יהושע בזה, כי לא היה דורו ראוי לכך, דאס איז אַ שוועכע פונעם דור, שזה גרם שנתקיים גם ביהושע ענין משיב חקמים אחר, וכדברי המהרש"א שענין זה תלוי במה שהדור אינו ראוי.

איך וועל דא נישט מאַרין זיין אין דעם פּרט.

ג

ועל דרך זה יש לומר בכאן, דיען שהם כבר לא היו ראויים ליכנס לארץ, לכן סיבבו כן מן השמים שיתעלם כונתם ממשח רבינו. ולכן הוכיח להם זאת בתוכחתו, כי הם בתאם גרמו הדבר

דאס קאן זיין.

משה רבינו האָט געזאָגט וַתִּקְרְבוּן אֵלַי "פְּלִכֶם", עטס זענטס געקומען פֿערבוביא, איז דאָך דאָס נישט געווען שוין קיין גוטע זאך. ס'איז נישט געווען אזוי ווי דאָרטן (ב"י מתן תורה), אז נָעָרִים מַכְבְּדִים אֶת הַזְּקֵנִים וְהָרָאשִׁים.

(ולכן) האָט עס גוֹרֵם געווען אַז וַיִּטֵּב בְּעֵינֵי הַדֹּבֶר, דעס האָט גוֹרֵם געוועזן מ'האָט

ובטלוהו (כמבואר ביזמא טו:). והוא דבכדי לפעול דבר גדול כזה צריכין לזה עת רצון מיוחד מן השמים בהתעוררות רצון העליון וכשהוא עת רצון מסוגלת השעה לפעול גדולות ונצורות מה שאי אפשר לפעול בזמן אחר. ועל דרך שכתב הסמ"ג (במצות עשה ג) שבשנת תתקצ"ה היתה סיבה מן השמים להוכיח, ואמץ ה' זרועותיו והוכיחם, ותרגו הארץ ותהי לחרדת אלקים, ועשו תשובות גדולות וקבלו אלפים ורבבות מצות תפילין מזוהות וציצית, ונתקבלו דבריו בכל המקומות, יעיי"ש. והנה לאו כל יומא איתרחיש זמן מסוגל כזה. אמנם בשעה שחנן ה' את עמו להשיבם אל אדמתם מגלות בכל היתה אז הארה גדולה ועת רצון מן השמים והיתה השעה מסוגלת להחזיר את ישראל בתשובה אל אביהם שבשמים, משא"כ בשנים שקדמו להם בזמן בית ראשון לא היה הזמן מסוגל על כך. ומה שאמרו בגמרא (ערכין לב): דקפיד קרא על יהושע שלא ביקש רחמים לבטל יצרא דעבודה זרה, יבואר על פי דברי הנהר הק' (ויחי פ"ח ג) כי לכל דבר יש עת וזמן ומיוחד המסוגל לזה, וכן בענין הגאולה העתידה, אלא שהקב"ה יכול להחליף את הזמנים, ולהביא את המסוגל מקודם לזמנו. והנה אצל יהושע מצינו שמסר הקב"ה בידו כח זה להיות מושל במזלות ולהיות משנה עתים ומחליף את הזמנים, שהרי השמש היא ראש לכל המזלות והעמידה יהושע רוצה עליה שמש בגבעון דום וגו' (יהושע י: יב), ומאחר שהיה בכוחו למשול בשמש ובירח בוודאי שהיה בידו לשנות גם מהלך שאר המזלות ולהחליף את הזמנים לעת הצורך, וא"כ הגם שלא היה אז הזמן המסוגל על ביטול יצרא דע"ז מ"מ היה בידו לשנות מערכת השמים ולהביא לשם את הזמן המסוגל על כך, ועל כך הקפיד עליו הכתוב על שלא ביקש רחמים להמשיך לשם את הזמן המסוגל על ביטול יצרא דע"ז. ועל כן לא היתה הקפידה על שאר הנביאים, דאפשר שבימיהם לא היה שולט המזל ההוא המיוחד לביטול יצרא דע"ז, וגם לא היה בידם כח זה להמשיך לשם את הזמן ההוא, משא"כ ביהושע. ומה שבאמת לא עשה יהושע כן צריך לומר שהיה זה סיבה מן השמים, דלפי שלא היה דורו ראוי לכך נמנע ממנו מלעשותו, דאע"פ שהיו דור באי הארץ דור זכאי וצדיקים וכשרים מ"מ כנראה שלא עלתה זכותם לכך שיהא בכוחם לבטל יצרא דע"ז, וכעין שמצינו בגמרא אצל ריב"ז שאמר לו אנדרייטס קיסר שאל מנאי מדי וביקש הימנו תן לי יבנה וחכמיה, וקרי עליה רב יוסף משיב חקמים אחור ודעתם יספל, שהיה לו לבקש שלא יחריב את ירושלים, וכתב במהרש"א דעון אנשי העיר הוא שגרם לכך שהכניס הקב"ה בלבם סכרא כזו, דאף שגם ריב"ז עלתה בלבם לבקש על ירושלים, מ"מ סבר דלמא כולי האי לא עביד והצלה פורתא נמי לא הוי כדאיתא שם בגמרא. וכמו כן אצל יהושע מה שלא ביטל יצרא דע"ז היתה סיבה מן השמים לפי שלא היו אנשי דורו זכאים לכך וכו'. ועמקו מחשבותיו יתברך מלהבין הטעם בזה, אבל אולי היה צורך עוד בעבודתן של כל אותן צדיקים וקרושים שהיו בזמן בית ראשון שהתגברו על כל הנסיונות, והיו נאמנים לה' על אף גודל ההתגברות של יצרא דע"ז. ואע"פ שהרבה יותר היו הנכשלים בע"ז, מ"מ עבודתם של מעט הצדיקים ואנשי מעשה היתה חשיבות גדול לפני המקום, ועל דרך שכתב הרמב"ם (בפתיחת ספר המורה) שנבחר הטוב והאמת אשר יאות לאיש אחד המעולה, אף שלא יאות לעשרת אלפים סכלים, וכעין זה כתב בספר חסידים (סימן א) יעיי"ש, כי בזמן שהתגברות הקליפה גדולה מאוד אז חשובה ביותר עבודתן של אותן המתגברים לעומתם וחפצים בדרכי האמת (ועיין בעל הגאולה וזה"ת אות כו).

מִן הַשָּׁמַיִם פֿון אים צוגענומען²², אַז ער זאָל זיך לאָזן פאַפֿן [מדבריהם] און ער זאָל שיקן.

פאַרוואָס, ווייל ס'האַט אַזוי געברויכט צו זיין [לפי שהם שלא שאלו כהוגן, און] דורכדעם איז שוין געקומען דער עונש, דאָס איז געווען, איבערדעם איז ווייטב פֿעיני הַדָּבָר, ולא בעיני המקום, ווייל ס'איז אַזוי געווען מִן הַשָּׁמַיִם.

נא

ישוב קושיא א - כפרשת דברים

ומכיון שעלתה בידם כך, מזה אנו יודעין למפרע לדרוש תיבת "פולֶכֶם" שהם באו בערבוּבִיא בשאלת המרגלים, ושאותה קריבה לא היתה הוגנת, דעיקר הגזירה כבר נגזר עליהם מאותה שעה, וכמשל המובא במדרש. ובא ללמד ששאפילו דבר שנראה "לדבר טוב", אם אינו בקריבה הוגנת ודרך ארץ, אין זה טוב

היצט איז אַזוי.

לכאורה דאָ איז געווען [ותקרבון אלי] כולֶכֶם, בערבוּבִיא, מ'האַט נישט קיין דרך ארץ געהאַט איינער פאַרן אַנדערן, אַ יונגערער פאַר אַן עלטערן.

לכאורה האָבן זיי דאָך געמיינט [שהוא דבר טוב, שהרי] ס'איז דאָך געווען ווייטב פֿעיני הַדָּבָר, האָט מען דאָך געקאַנט רעכענען אַז ס'איז אַ דָּבָר טוב. נו מילא אַז ס'איז פאַר אַ דָּבָר טוב וועגן, [לכן חשבו דאם כן] איז דאָך נישטאָ קיין דָּרֶךְ אֶרֶץ, [דהלא] איך זוך דאָך אַ דָּבָר טוב, זיי האָבן דאָס געמיינט, [שהם חשבו כך].

ס'האַט זיך אָבער אַרויסגעשטעלט וואָס ס'איז אַרויסגעקומען פון דעם, איז מען געוואָר געוואָרן אַז 'דער' פולֶכֶם, דער פולֶכֶם איז נישט קיין מעלה [אפילו כסוברין שהוא לדבר טוב, ומזה דרשו שהיה קריבתם בערבוּבִיא, ולא היתה הוגנת].

[והראיה] ביי יענעם [קריבה, שהיתה הוגנת שהנערים כיבדו הזקנים], האָט דער בורא כל עולמים געזאָגט מִי יִתֵּן וְהָיָה לְבָבָם זֶה לָהֶם לִירָאָה אֹתִי כָּל הַיָּמִים, איז דאָס טאַקע געגאַנגען אַזוי, איז דאָס געגאַנגען אַ קְרִיבָה הוֹגְנָת. דאָס איז דער סימן.

נב

היוצא מזה לעניינינו:

דער תוכן דערפון.

איך זאָג דאָס אַקעגן דעם, אפילו ס'איז גאָר ווייטב פֿעיני הַדָּבָר, ס'דאַכט זיך אַז מ'מיינט אַ דָּבָר טוב, [וואָס] ס'האַט אַזוי געדאַרפט צו זיין, נאָר פונדעסטוועגן ברויך צו זיין אַ קְרִיבָה הוֹגְנָת, און פון 'דעם' לאָזט זיך אויס גוט, דעם וואָס איז אַ קְרִיבָה הוֹגְנָת.

דאָס גיהער אויך צו די מִדּוֹת.

אַז זיי זענען מְכַבְּדִים אֶת הַזְּקֵנִים, און די זקנים [מכבדים] די ראשים, איז אַ סימן אַז ס'איז אַ דָּבָר טוב. און דאָרטן וואו ס'האַט זיך נישט גוט אויסגעלאָזט, איז עס געווען 'אַזוי' [שקרבו כולם בערבוּבִיא, ונערים דוחפין הזקנים].

נג

על כל פנים יעדע זאך ברויך צו זיין [באופן מ'זאָל האָבן] אין חֲשָׁבוֹן - ווי כ'האָב פריער געזאָגט - [ס'זאָל זיין] מיט תּוֹרָה און מיט מִצְוֹת.

²² רבינו בזהירות לשונו נמנע מליים הענין.

נד

דער תמצית דערפון, איך וועל דאָ שוין נישט לאַנג מאַריך זיין.
דער הויפט איז, לכאורה ס'איז גאַנץ אַ גוטע זאַך [אַז] ס'איז אַרגאַניזירט [באופן] אַז
מ'זאָל זיך צוזאַמקומען [ברבים, לתורה ולתפילה].
דאָס ערשטע [איז, אַז] מ'זאָל טאַקע קוֹבֵּעַ עֲתִים לַתּוֹרָה זיין. ס'זאָל נישט פֿעלן
קיינער.

און אַז מ'דאווענט, זאָל מען 'דאווענען' [ולא להשיח בשעת התפילה].
זאָל מען וויסן [דעם תכלית, אַז] מ'זאָל אַרויסנעמען פֿונעם לערנען [אַז] מ'זאָל נישט
נְתַגְשֵׁם ווערן [בצאתו מבית המדרש]. און דער עיקר טאַקע [אַז] די הנהגה ברויך צו זיין
תּוֹרָה מיט מַצּוֹת, טאַקע [אפילו כשעוסקין אין] דער [עֲשֵׂה צִדְקָה] "בְּכָל עֵת".

נה

ביאור הפסוק: חֲנֻךְ לְנֶעֱרַל עַל פִּי דְרָכּוֹ וּגּוֹ'

לכאורה אם הוא רק על פי דרכו, ועדיין אינו דרך האמת,
אם כן מה המעלותא שלא יסור ממנה לעת וקנתו

.. [איך האָב שוין געזאָגט] אַסאַך מאַל, [בענין הפסוק] חֲנֻךְ לְנֶעֱרַל עַל פִּי דְרָכּוֹ גַם כִּי יִזְקִין
לֹא יִסּוֹר מִמֶּנָּה [משלי כב, ו], [אַז] זיי פֿרעגן דאָךְ די קשיא, דער תניא^מ, אַז [ער זאָגט] חֲנֻךְ
לְנֶעֱרַל "עַל פִּי דְרָכּוֹ", קומט דאָךְ אויס ס'איז נישט דאָס ריכטיגע^מ [דרך], רק לפי דרכו של
הנער, וואָכ למה אמר דגם כִּי יִזְקִין לֹא יִסּוֹר מִמֶּנָּה, ואדרבה כִּי יִזְקִין יש לו לילך על דרך הראוי ולא רק
לפי דרכו של הנער].

נו

אמנם הכוונה דאין חסידות כבתחילתו, וכל מתחיל דבר עושה בחשקות והתלהבות יתירה

[אלא דהכלל הוא שאין לך חסידות] כבתחלתו, זאָגט דאָךְ דער רוקח^מ.

יעדער 'אַנהייב', כאַפֿט^מ מיט אַ שטאַרקערן קראַפֿט.

נאָר 'שפּעטער' ווערט [עס] נְתַקֵּר.

^מ בליקוטי אמרים (ריש ח"ב): חֲנֻךְ לְנֶעֱרַל עַל פִּי דְרָכּוֹ גַם כִּי יִזְקִין לֹא יִסּוֹר מִמֶּנָּה. הנה מדכתיב על פי דרכו, משמע שאינו דרך האמת לאמתו, ואם כן מאי מעליותא שגם כִּי יִזְקִין לֹא יִסּוֹר מִמֶּנָּה. [ועיי"ש תירוצו לפי דרכו].

^מ חסר כאן קצת על הריקארדינג. ונשלם בלשון הקודש.

^מ בהקדמת ספר הרוקח הגדול כתב בקצרה כמה כללים ויסודות נפלאים, וז"ל: אֵין אהבה כאהבת השם, אין למד כלהג התורה, אין עטרה כענוה, אין יִכָּר כשם טוב, אין ריוח כעשיית המצות, אין חן כקיום התורה, אין זכות כמזכה את הרבים, אין קרבן כשבירת הלב, אין חכמה כחכמת התורה, אין יראה כיראת הבורא, אין שמחה כשמחת מצוה, אין קדושה כפרישות, אין בקשה כסליחת עון, אין מדה כבושת פנים, אין חסד כהוכחת חבירו, אין אמונה כהצנע לכת, אין דרך כגמילות חסדים, אין כושר כארך רוח, אין יושר כמיישר לשמים, אין חסיד כשמירת חנף, אין תם כמכבד בני ביתו, אין מדה כעובר על פשע, אין אמון כאמונת הייחוד, אין לקח כסברת הלב, אין עבודה כעבודת הַקָּל, אין זירזו כעריבות דעת, אין רצון כדיבוק חכמים, אין לאהוב כלב טוב, אין לשנוא כגאווה, אין קשה כמחלוקת, אין רע כלשון רע, אין לְרַחֵק כמְדַבֵּר גדולות, אין שיחה בטילה בלא אשמה, אין ישיבת עמי הארץ בלא לצון, אין מושב לצים בלא עון, אין עמידת ריקים בלא זדון, אין כת פריצים בלא רשעה, אין קלות ראש בלא ניאוף, אין מחלוקת בלא פשע, אין הרהור חטא בלא חילול השם, אין אשמה בלא איבה, אין לעג כמו ליצנות, אין עבירה כמו ערה, אין זדון כמו זדון שבועה, אין רָשָׁע כמו עין רע, אין תיעוב כחליקת לשון, אין שונא כיצר הרע, אין אויב כחשק תאוה, אין אוהב מן אמתת יצר טוב, אין למעלה מלב טוב, אין ערמה מן עומד בנסיכון, אין זירזו מן זכירה, אין רשף מן רשף היראה, אין חזק מן החסידות בתחלתו.

^מ דעם לֵב הַאֲדָם.

נז

וכמו שביאר הישמש משה על פי זה דברי המדרש דחביב קרבנו של אהרן כקרבנו של נשיאים, דאף שקרבן אהרן היה בכל יום במנחת חביתין, מ"מ היה באהבה וחשקות בדרך קרבן הנשיאים שהיה בהתחלת חינוך המשכן דער זיידע זכרוננו לברכה דער ישמח משה^{מח} טייטשט דאך מיט דעם [בדברי המדרש]^{מט} חביב קרבנו של אהרן כקרבנו של נשיאים.

[דהנה] די נשיאים, האָבן איין מאָל געברענגט אַ חנוכה [למשכן. ממילא] דאָס קומט אַריין מיט אַ גרויסן כח, וואָרן דאָס חסידות איז בתחילתו. [אָבער] ביי אהרן הכהן [כשהביא מנחת חביתין], איז דאָך געווען יעדן טאָג.

[איבערדעם] זאָגט ער, כאַטשיג ס'איז דאָך געווען יעדן טאָג, דער כהן גדול האָט דאָך געברענגט מַחֲצִיתָה בַּבֶּקֶר [ומחציתה בַּעֲרֹב] [צו ו, יג], דעם [בחינת] קרבן הנשיאים האָט אהרן הכהן געברענגט יעדן טאָג, [אָבער] ס'איז געווען חביב קרבנו של אהרן, [ווייל] ס'איז אייביג געווען [כמו] בתחלתו, ס'איז אייביג געווען דער אָנהייב.

נח

וזה שאמר הכתוב חֲנֹךְ לְנֶעֱר עַל פִּי דְרָכּוֹ, ולשון חינוך פירושו התחלה בדבר, ולזה אמר שתמיד יהיה דרכו בדרך חינוך והתחלה, ואף גם בִּי וְכֵן לֹא יִסּוּר מִמֶּנָּה, מאותה התלהבות וחשקות שהיה לו בהתחלה, והוא ע"י שיהיה תמיד מוסיף והולך במדרגות חדשות ויהיה תמיד בהתחלה חדשה דאָס איז דער פֿשט, חֲנֹךְ לְנֶעֱר עַל פִּי דְרָכּוֹ.

^{מח} בישמח משה בסוף פתיחת הספר (ד"ה א"י ביאור הפליאה): עבודה שכלב הוא כולל הכל, רק וְהִתְקַם עִינֵי 'בְּרֹאשׁוֹ' (קהלת ב, יד), כי ההתחלה מתת אלקים, אשא ושלחובא דלעילא, שלחבת קה, רק מי שהוא חכם, עיניו תמיד על ההתחלה, לבל ימוט נצח, ומקיים אֲחֻזָּתוֹ וְלֹא אֲרָפֶנּוּ (שיר השירים ג, ד), והבן. ○ ועל דרך זה פירשנו (תהלים קיט, קל-קלא) פֶּתַח דְּבָרֶיךָ יָאִיר מְבִין פְּתִיּוֹם, פי פֶּתַחְתִּי וגו'. בהקדים דברי המדרש (ויקרא רבה ח, ג) על הפסוק זֶה קָרְבַּן אֹהֶרֶן וְכִנְיֹו (צו ו, יג) וזה לשונו, רבי יהודה אומר חביב קרבנם של נשיאים לפני הקב"ה כשירה שאמרו ישראל בים וכו', רבי נחמיה אמר חביב קרבנם של נשיאים לפני הקב"ה כשני לוחות הברית וכו', ורבנן אמרו חביב קרבנו של אהרן לפני הקב"ה כקרבנם של נשיאים, בקרבנם של נשיאים כתיב (נשא ז, יז) זֶה קָרְבַּן נַחֲשׁוֹן וגו', וכאן כתיב זֶה קָרְבַּן אֹהֶרֶן, עד כאן. ○ ונראה לי כונת המדרש, כי באמת אין לך אדם בישראל שאין לו שעה חשובה לעשות רצון קבנו ונותן לו לשבח, והנה אין חסידות כחסידות בתחילתו, רק אחר עבור שעה נחקר, וחוזר לקדמותו. אבל חבנו עליה כל שעה ושעה כשעה הראשונה, שבכל עת נדמה לו שעתה מתחיל לעבוד להשי"ת, ואין אצלו אמצע וסוף רק תמיד התחלה, ובכל פעם מתחיל לעבוד במדרגה יותר גבוה. וזהו דברי המדרש, דהשירה שְׁבִימָם היה חביב מאוד, לפי שהיה בתחלת כניסתן לקדושה, והיה בהתלהבות גדול, עד שהודו מלאכי השרת אז על בריאת האדם שלא יפה קטרגו באמרם מֶה אָנוּשׁ כִּי תִקְרְנוּ (תהלים ח, ה). וכן לוחות הברית, שזה התחלת קבלת התורה, היה בחשקות גדול, עד שהזהירה התורה (ואתחנן ו, י) אֲשֶׁר אֲנִי מִצְוֶה הַיּוֹם בכל יום יהיו בעיניך כחדשים (ספרי ורש"י ואתחנן שם). וכל שכן קרבן נשיאים שהיה לחנוכת המזבח אחר הקמת המשכן, שהיה בהתלהבות גדול, בראותם קְבוֹד ד' מְלֵא אֶת הַמִּשְׁכָּן, והיה חנוכה ראשונה, ולכן היה חביב מאוד, כפי הדביקות והתלהבות שלהם. ובאו רבנן ואמרו שקרבן אהרן אף שהיה בכל יום פעמיים, חביב לפני השי"ת כקרבן נשיאים, שכן דרך בני עליה, שכל שעה ושעה אצלם כשעה ראשונה. ○ ועל פי זה פירשתי לְמָה אֵינְךָ בִּימֵי יָעַן עֲקָבִי יוֹסֵבִי (תהלים מט, ו), רוצה לומר שיש אצלי סוף, והבן. ○ והנה לפי זה הפותח ללמוד, ההתחלה מאיר אף לפתי. וזה שאמר פֶּתַח דְּבָרֶיךָ יָאִיר מְבִין פְּתִיּוֹם, כלומר שזאת אף פתאים מבינים כשפותחין בדברים יאיר להם, מה שאין כן החרף. אבל אני פי פֶּתַחְתִּי שֶׁעָבַר, וְאֶשְׁפָּא לַעֲתִיד, כי לְמִתְקִיף יָאֲבִי, והבן. ונחזור לענייננו, דהיינו דכתיב וְחָשַׁב עִינֵי 'בְּרֹאשׁוֹ', כי הכסיל אם אמנם אין לך אדם שאין לו שעה (אבות ד, ג), ולפרקים ישעה אֶל עוֹשֶׂהוּ וְחָשַׁב עִם קִנְיָה, והיה כִּי יָחַם לְבָבוֹ יֵצֵא כְּכָרֶךְ חֲצוֹ וְחֲנִיתוֹ, אולם אף אם יום או ימים יַעֲמֵד יִצְטַן מִרְתִּיתוֹ. אמנם החכם תמיד יתן עיניו בראשיתו, להאיר לו ולהטיב אחריתו, על כן לעד עומדת צדקתו ויראתו. ה' יטע בלבבינו יראתו ואהבתו, ויאר עינינו במאור תורתו, כן יהי רצון אמן.

^{מט} בויקרא רבה (ח, ג). ולשון המדרש כבר הובא בתוך דברי הישמש משה דלעיל.

² ועיין בדברי יואל בהעלותך (עמוד רלה) שבזה מפרש רבינו לשון רש"י (בהעלותך ח, ג) להגיד שבחו של אהרן שלא שינה, פירוש שלא היה שינוי בעבודת הקודש שלו מפעם לפעם, אלא בכל יום היה מדליק את הנרות בהתלהבות גדולה כאילו הוא עושה המצוה בפעם הראשונה, על דרך אומרים (הובא ברש"י תבוא כו, טז) בכל יום יהיו בעיניך כחדשים.

ער הייבט דאך הערשט אָן, מ'איז דאָך אים 'מַחֲנֵךְ', ס'איז אַ 'חֲנוּךְ'^{נא}. זאָגט ער נאָר וואָס דען, אַז דו וועסט דיך האַלטן ביי דעם, איז מען 'כסדר' אַ "מַתְחִיל", גַם פֿי זִקְקִין, אפילו ווען מ'ווערט שוין אַלט, איז מען אויך אַ מַתְחִיל. פאַרוואָס, ווייל מ'גייט דאָך 'וואָס אַמאָל' [אַלץ] העכער, [און] אויף דער בחינה [החדשה] איז מען ווייטער אַ מַתְחִיל. גייט מען דעם דְּרֶךְ אַז מ'דאַרף אַלץ זיין אַ מַתְחִיל, נישט קיין פּוֹחַת וְהוֹלֵךְ.

נט

היוצא מזה לענינינו:

.. [אָבער לענינינו] דאָס איז שוין צופיל, אַז ביי דער 'הַתְחִלָּה' איז שוין געוואָרן אַ פּוֹחַת וְהוֹלֵךְ, [ווען] מ'האַלט נאָכנישט ביים פֿי זִקְקִין. ס'דאַרף אויסהאַלטן [שיהיה קיום והמשכה לדבר].

ס

דער אייבירשטער זאָל העלפֿן: מ'זאָל זוכה זיין, מ'זאָל טאַקע גיין עַד זִקְנָה וְשִׁיבָה, מ'זאָל מוֹסִיף וְהוֹלֵךְ זיין בְּקִדּוּשָׁה. דער אייבירשטער זאָל העלפֿן: מ'זאָל קאַנען פֿירן אַ שטוב און אַ הויז מיט איידלקייט, מיט קִדּוּשָׁה וְטְהָרָה, ס'זאָל בלייבן 'דורות אידן' כסדר, עַד זִקְנָה וְשִׁיבָה.

סא

דאַרף מען וויסן:

מיט 'דעם' הייבט זיך עס אָן [לפי הדרך שמתחיל להתנהג בו מיד אחר הנישואין]. מ'דאַרף אָנהייבן 'אַזא וועג' וואָס ס'וועט 'אויסהאַלטן' עַד זִקְנָה. וואָרן טאַמער איז עס נישט ערנסט, דאָס האַלט דאָך נישט אויס [שאין קיום לדבר].

סב

איך פלעג צו זאָגן [ברמזו הכתוב] לֹא תַעֲשֹׂון כָּל אֲשֶׁר אָנַחְנוּ עֲשִׂים פֶּה "הַיּוֹם" (ראה יב, ח). דעם וואָס מ'ויל נישט הערן, דאָס איז היינט, און מאַרגן איז שוין [אַנדערש].

סג

איז חֲנֹךְ לַנֶּעַר עַל פֿי דְּרָכּוֹ, ער זאָל זיך אָנכאַפֿן אַזא וועג, אַז גַם פֿי זִקְקִין לֹא יִסּוּר מִמֶּנּוּ, אַז ער זאָל וויסן ס'זאָל האָבן אַ קיום נֶצְחִי.

סד

נאָר, כ'האָב נאָר געזאָגט [קצת] 'הערות' פון אַלעמען. וְאֵיךְ פִּירוּשָׁהּ הוּא 'זיל גְּמור'^{נב}. אַז מ'וועט צוזאַמקומען און מ'וועט לערנען, וועט מען צוביסלעך זאָגן פִּירוּשִׁים, וועט מען זאָגן פִּירוּשִׁים מ'זאָל פאַרשטיין וואָס מ'מיינט^{נב}, [ווייל] מ'קען נישט אַזויפיל אויסרעכענען.

^{נא} ולשון חינוך מורה על ההתחלה, וכמו שכתב רש"י בפרשת לך (יד, יד): [וְיָרֵךְ אֶת] חֲנִיכָיו. חניכו כתיב, זה אליעזר 'שחנכו' למצות. והוא לשון 'התחלת' כניסת האדם - או כלי - לאימונת שהוא עתיד לעמוד בה, וכן חֲנֹךְ לַנֶּעַר (משלי כב, ו), חֲנֹכֶת הַמִּזְבֵּחַ (נשא ז, ט), חֲנֹכֶת הַבַּיִת (תהלים ל, א).

וכן כתב רש"י בפרשת שופטים (כ, ה): [אֲשֶׁר כָּנָה בֵּית דָּוִד] וְלֹא חֲנֹכוֹ. לא דר בו. חינוך לשון התחלה.
^{נב} לשון הגמרא בשבת (לא): מעשה בנכרי אחד שבא לפני שמאי, אמר לו גיירני על מנת שתלמדני כל התורה כולה כשאני עומד על רגל אחת, דחפו באמת הבנין שבידו. בא לפני הלל, גייריה, אמר לו דעלך סני לחברך לא תעביד, זו היא כל התורה כולה, וְאֵיךְ פִּירוּשָׁהּ הוּא 'זיל גְּמור' [פירש"י: אידך. שאר דברי תורה, פירושה דהא מילתא הוּא, לדעת איזה דבר שְׁנָאוֹ, 'זיל גְּמור' ותדע].

סח
סיום הדרשה:

דער תוכן דערפון.

סוכות, אין פסוק (תשא לז, כב) הייסט עס חג האסיף, עפעס אזוי טייטשן זיי דאך^י (דבא לרמוז כי) מ'דארף זיין צוזאמען, אז מ'איז צוזאמען און נישט [מיט] קיין פירוד לִבְבוֹת.

מיט אידן וואָס זיי גלייבן אין באַשעפער, ברויך מען האָבן גרויס הִתְחַזְקוֹת, און גרויס הִתְחַבְרוֹת.

פונקט דער היפוך [ווי דער דרך היצר הרע, לעשות פירוד בין היראים, ולעשות התחברות ואחדות עם האינם הגונים].

סו

אזוי ווי כ'האב שוין אסאך מאל דאָס געזאָגט^י, דעם ויסלף דְּבָרִי 'צדיקים', מ'דרייט איבער [לומר דברים אמיתיים, רק שלא במקומם הראוי].

[ווי] איך זאָג דאָך [כסדר], ס'איז מ'רגלא בפומי. [דעס] וואָס די תורה הקדושה האָט געזאָגט, אַלדינגס וואָס מ'האָט געזאָגט [האָט זיך זיין פלאץ, וכגון הא דכתיב] (תהלים קלט, כא) מְשֻׁנָּאִי ה' אֲשֶׁנָּא וּבִתְקוּמִיָּהּ אֶתְקוּטָט, און ווידעראום שטייט וְאֶהְבֵּת לְרַעְךָ כְּמוֹךָ (קדושים יט, יח). [וגם כתיב] יָכַת ה' כָּל שְׁפָתַי חֲלָקוֹת לְשׁוֹן מִדְּבַרְתָּ גְדֻלוֹת (תהלים יב, ד). די זענען ביידע אַמֶּת [וַיֵּצִיב], נאָר מ'באנוצט זיך מיט יעדן [פסוק] פונקט פארקערט [וויאזוי מ'דארף].

דאָרטן וואו מ'דארף צו זיין [צוזאמען] נוצט מען דעם אֶתְקוּטָט, דאָרטן וואו

^י רבינו גילה בזה, שדברי ההדרכה שבדרוש זה האלו הם דברים שרשיים וכללים, אשר עליהם יש לבנות כמה דברים וענינים ביסודות החיים, והבן.

^י עיין באורך בישמח ישראל לסוכות (אות כב), ובתפארת שמואל לסוכות (אות טז ואות כד), וכן בחסד לאברהם (ראדאמסק) לסוכות (ד"ה וחג האסיף).

^י ועיין מזה באורך בדרשה שאמר רבינו ביום השבת בלק תשט"ו (בירושלים עיה"ק), ועוד.
ו"ל רבינו במסיבה א' ויקרא תשכ"ח: ס'שטייט כִּי הִשְׁחֵד יַעֲרֹךְ עֲיָנִי חֲכָמִים וְיִסְלַף דְּבָרִי צְדִיקִים. פרעגט מען די קשיא, צדיקים נעמען דען שוחד. זאָגט רש"י (משפטים כג, ח. ושופטים טז, ט), דְּבָרִים הַמְּצַדִּיקִים. ○ לכאורה איז מיר קשה, ווער 'קערט עפעס איבער' דְּבָרִים הַמְּצַדִּיקִים. ממה נפשך, זאָגט ער קרום? איז דאָך עס נישט קיין דְּבָרִים הַמְּצַדִּיקִים, זאָגט מען [ווען] ער זאָגט נישט קיין דְּבָרִים הַמְּצַדִּיקִים. זאָגט ער דברים המצודקים? איז דאָך עס נישט קרום. ○ נאָר דער אַמֶּת איז אזוי, מ'באנוצט זיך [אויף] אַלעס מיט די תורה, אין די תורה שטייט אֶהְבֵּת יִשְׂרָאֵל, א גרויסע מדה, מ'דארף האָבן מסירת נפש [אויף דעם. און אזוי אין די תורה] שטייט חֶבֶת הָאֶרֶץ, [און] ס'שטייט א חֶמֶר אֲסוּר לְשׁוֹן הָרַע, [און] ס'שטייט בְּתִקְוִמִיָּהּ אֶתְקוּטָט, הֲלוֹא מְשֻׁנָּאִי ה' אֲשֶׁנָּא וּבִתְקוּמִיָּהּ אֶתְקוּטָט (תהלים קלט, כא), אַלדינגס שטייט אין די תורה, ער גייט אָבער, ער טוט אָבער פונקט פארקערט. ווען מ'שמועסט פון אַפִּיקוּרְסִים זאָגט ער אֶהְבֵּת יִשְׂרָאֵל, אז מ'שמועסט לא עלינו [און] מ'איז מ'טמא אַתְ הָאֶרֶץ, זאָגט ער חֶבֶת הָאֶרֶץ, און ווען איך שמועס פון ערליכע אידן שיט ער פייער, שוועבל און פער. ער איז נויט מ'קניע און רייסט [זיין] אויס. אַלעס איז אַמֶּת, דעס וואָס דו זאָגסט אֶהְבֵּת יִשְׂרָאֵל איז דְּבָרִים הַמְּצַדִּיקִים, און דעס וואָס דו זאָגסט ווידעראום מ'דארף זיך קריגן מיט שונאים, מיט "שונאי ציון" אזוי ווי זיי זאָגן שוין [עלינו, שאנחנו] די שונאי יִשְׂרָאֵל. אַמֶּת וַיֵּצִיב! ס'איז דְּבָרִים הַמְּצַדִּיקִים! דו פארקרוםסט עס אָבער! דו נעמסט עס אָבער נישט וואו מ'ברויך, [נאָר] פונקט דעם היפוך. דו נעמסט טאָקע די "דְּבָרִים הַמְּצַדִּיקִים", אַלעס איז אַמֶּת וואָס זיי זאָגן, און מ'דארף דאָס אַלעס וויסן, מ'דארף וויסן דעם חֶמֶר אֲסוּר פון לְשׁוֹן הָרַע, און פון קִנְיָה און פון שְׂנְאָה, און מ'דארף האָבן אֶהְבֵּת יִשְׂרָאֵל, אַלדינגס אַמֶּת וַיֵּצִיב, נאָר אָבער נישט פארדרייט, נאָר דאָרט וואו מ'ברויך עס, נישט וואו מ'ברויך נישט. זיי נעמען די ועלבט [זאָגן] וואָס שטייט אין די תורה, זיי נעמען און פארקרומען דְּבָרִים הַמְּצַדִּיקִים.

ס'העט נישט געדארפט צו זיין. און דארטן וואו ס'דארף צו זיין [אָתקוטס] דארטן איז ווידעראום פארקערט, [זוכט מען התחברות]. מ'דארף דאָס נישט מסביר זיין. איבערדעם ברויך מען האָבן גרויס הִתְחַזְקוֹת [ביחד, ולא להתקוטט].

סז

דער אייבירשטער זאל העלפן טאָקע [ס'זאל זיין] חג האָסיף, מ'זאל זיך 'צוזאָמנעמען' די פּוֹחוֹת, יעדער זאל זיך צוזאָמנעמען די פּוֹחוֹת הַקְדוּשָׁה.

סח

מ'זאל וויסן מ'איז [נאָר] אַ 'יונגערמאן'.

סט

דאָס איז צוויי זאכן.

אַז ס'קומט אויס עפעס [אַז] ער זאל זיך באַשולדיגן "איך טו נישט גענוג", כ'העט געדארפט עפעס מער איידלקייט, און מער תּוֹרָה, און מער אידישקייט, קלערט ער זיך - האָט מען באַלד אַ תּירוץ - איך בין דאָך נאָר אַ יונגערמאן, אַ 'יונגערמאן', איך האָב נאָך צייט. האָט ער אַ תּירוץ.

ווען ס'איז אָבער פאַרקערט, ווען ס'קומט אויס אויף עולם הזה, מ'דארף עפעס האָבן [למנות איש הראוי לאיזה עסקנות או התמנות ברבים לטובת הציבור], כאָטשיג ער איז נאָך אַ יונגערמאן, ווערט ער פּרוֹג אַז מ'זאָגט אים "ער איז אַ יונגערמאן" [ויש לו טענות] וואָס הייסט "איך בין אַ יונגערמאן". ער 'שפּירט זיך' דער זעלבער ווי דער גרעסטער זקן, אדרבה פאַרקערט ער איז נאָך עפעס מער, דעמאָלטס זעט ער ביי זיך [שהוא ראוי לכך], איז ער גאָר דער היפּוך, דעמאָלטס איז ער ביי זיך שטאַרק.

נאָר וואָס דען, נאָר דאָס איז דער אָמֶת טאָקע [דשתי הקצוות הם אָמֶת, אבל הכל רק במקומו ואופנו הראוי].

ע

מ'דארף צו וויסן אַ יונגערמאן ברויך אָנהייבן עפעס 'צו טוין', און מ'דארף צו וויסן מ'וועט אָנקומען צו דעם, דער אייבירשטער וועט העלפן - גַם כּי יִזְקֶיךָ - מ'וועט קומען צו דעם.

און [לעומת זה דארף מען כסדר זוכן צו שטייגן, אפילו בנערותו, און] אַז מ'געוויינט זיך צוביסלעך אַזוי [און מ'איז צופרידן וויאזוי ס'איז שוין, דעמאָלטס] בלייבט מען אַ יונגערמאן' .. [און מ'שטייגט נישט].

און אַז דער אייבירשטער העלפט - אַזוי ווי כ'האָב פריער געזאָגט - אַז מ'איז כסדר אַ מִתְחִיל [בענינים חדשים לטובה], אַז מ'איז מוֹסֵף וְהוֹלֵךְ אין אידישקייט, העלפט דער אייבירשטער אַז 'וואָס אַמאָל' גייט מען [אַלץ] ווייטער.

עא

ס'איז די זעלבע וואָס איך האָב געפלעגט צו טייטשן [בנוסף קדושת כתר] הֵן גְּאֻלְתִּי אֶתְכֶם אַחֲרִית כְּרֵאשִׁית. [דלכאורה צ"ב] ס'שטייט דאָךְ¹² מי נתלה במי, [הוי אומר קטן נתלה

¹² ולא כאיש זקן.

¹³ בגמרא תענית (ז.) ובבא בתרא (יב.).

בגדול. והלא די שפעטערע גאולה [שהיא אחרית], איז דאך גרעסער ווי די פריערדיגע גאולה [שהיא ראשית, ואם כן] פארוואס זאגט מען אחרית פראשית, [שתולין גדול בקטן]. נאר וואס'זשע דען, די ערשטע גאולה [יציאת מצרים ואחר כך כניסת הארץ], ס'איז דאך געווען זייער גרויס. [אבער] צוביסלעך האט מען געזינדיגט, איז עס געווארן ווייניגער און ווייניגער, רחמנא ליצלן 'ביז' [שנעשה החורבן והגלות]. ווען דער בורא כל עולמים וועט העלפן [ס'וועט זיין] די שפעטערע גאולה, איז ווי שפעטער' וועט אמאל ווערן גרעסער [דער אור און די השגה], וועט עס [אלץ] זיין אן התחלה, דער אחרית ווי שפעטער' וועט אלץ זיין פראשית, ס'וועט זיך אלץ אנהייבן, און [גיין] העכער.

עב

די זעלבע איז - ברויך מען צו וויסן - זאל זיין ביי זיך, ביי אידישקייט. מ'ברויך צו זיין 'כסדר' א מתחיל, ביי דעם ברויך מען זיך האלטן, און דאס ברויך מען צו וויסן.

עג

- און דער תוכן דערפון, דאס תמצית, כ'וועל נישט מאַרירן זיין. - איבערדעם דאס זאגט ער ולקחתם לכם ביום הראשון, [שתקחו לכם בחינה הלזו, אז] מ'זאל וויסן מ'האלט אלעמאל ביי יום הראשון. ווי כ'האב פריער געזאגט, אז מ'קוקט זיך אום אויף די פיר פתות [שהם דרגות שונות באיש אחד, ומשגיחין לבא לבחינה שיהיה תמיד במדרגה עליונה שבהם, והדרך לזה] אז מ'וויסט ס'איז אייביג אן התחלה, ווי כ'האב געזאגט (בשם הרוקח) אין לך חסידות פבתחלתו. איבערדעם איז ולקחתם לכם "ביום הראשון", ס'איז אייביג יום הראשון'.

עד

ברכת הקודש

דער בורא כל עולמים זאל העלפן טאקע: מ'זאל מצליח זיין, מ'זאל וואקסן. מ'זאל זיין מוסיף והולך, אין תורה און אין אידישקייט. און מ'זאל זיך אינזין האבן. ס'זאל נישט זיין גיעתנו לריק. מ'זאל זיך נישט האבן אומזיסט געפלאגט. ווארן אלדינגס גייט דאך מיט גיעות, דער גאנצער מצב. [אז מ'זאל קענען] אין מצב פון 'דעם' דור אויפצוהאלטן עפעס א זאך פאר אידישקייט, וכדומה אין אלעמען, אלדינגס איז מיט גיעות. דער אייברשטער זאל העלפן ס'זאל זיין מיט נחת, מיט הרחבה. מ'זאל זוכה זיין צו א ישועה שלימה און א גאולה אמתית, במהרה בימינו אמן.

